

T. C.
KALKINMA BAKANLIĞI

ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI (2019-2023)

KALKINMA SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2018

T.C.
KALKINMA BAKANLIĞI

ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI
(2019-2023)

KALKINMA SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2018

YAYIN NO: KB: 3020 - ÖİK: 801

Bu çalışma Kalkınma Bakanlığının görüşlerini yansıtmaz.
Yayın ve referans olarak kullanılması Kalkınma Bakanlığının
iznini gerektirmez.

Bu yayın 500 adet basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
TABLolar LİSTESİ.....	iii
KISALTMALAR	iv
KALKINMA SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KATILIMCI LİSTESİ.....	v
YÖNETİCİ ÖZETİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. MEVCUT DURUM ANALİZİ.....	3
2. 1. Dünyada Genel Durum	4
2.1.1. Dünya’da STK’ların Tanımlanması	4
2.1.2. Dünya’da STK’ların Varlık Sebebini Açıklayan Teoriler.....	8
2.1.3. Dünya’da Vakıflar	10
2.1.4. Dünya’da STK’ların Finansmanı	13
2.1.5. Dünya’da STK’ların Diğer Kurumlarla İlişkileri ve İş birliği.....	14
2.1.6. Dünya’da STK’ların Yönetimi	22
2.2. Türkiye’de Genel Durum	23
2.2.1. Kapsam ve Mevzuat	23
2.2.2. Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar	31
2.2.3. Ulusal Politikalar	32
2.2.4. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının Değerlendirilmesi	43
2.2.5. Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar	45
2.3. İlişkili Temel Alanlarındaki Gelişmelerin Rapor Konusu Alana Yansıması	47
2.4. Türkiye’deki Dinamikler ve Dünyadaki Eğilimlerin Muhtemel Yansımaları	49
3. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ.....	51
3.1. Uzun Vadeli Hedefler	51
3.2. On Birinci Kalkınma Planı (2023 Yılı) Hedefleri	52
3.3. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar	53

3.4. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Uygulama Stratejileri ve Tedbirler	56
3.4.1. Mevzuat Alanında Yapılması Gereken Düzenlemeler	56
3.4.2. Kurumsal Yapıyı İyileştirmeye Yönelik Düzenlemeler	57
3.4.3. İnsan Kaynakları Alanında Yapılması Gerekenler	58
3.4.4. Altyapıyı İyileştirmeye Yönelik Yapılması Gerekenler	60
3.4.5. Halkla İlişkiler Alanında Yapılması Gerekenler	61
3.5. Plan Hedef, Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi ve Uyumunu	62
3.6. Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar	65
4. SONUÇ	66
KAYNAKÇA.....	68

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1- STK'ların Uluslararası Sınıflandırması	7
Tablo 2- Vakıf Kurma Saikleri.....	11
Tablo 3- STK-Devlet İş Birliği Kazanımlar.....	18
Tablo 4- STK – Devlet İş Birliği İlişkisinde Başarılı İş Birliğini Belirleyenler	19
Tablo 5- STK'lar ve Yerel Yönetimler	21
Tablo 6- Vakıfların Türlerine Göre 2016 yılı Vakıf Sayısı.....	25
Tablo 7- Yeni Vakıflara İlişkin Veriler.....	26
Tablo 8- Derneklerin Faaliyet Sahaları	30
Tablo 9- Kamu Yararına Çalışan Dernekler ve Bakanlar Kurulunca Vergi Muafiyeti Kazanan Vakıflara Tanınan İstisna ve Muafiyetler.....	39
Tablo 10- Kamunun Hibe Desteklerinin Hukuki Temelleri.....	42

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK	: Avrupa Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
IPA	: Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-Accession)
ÖDÖP	: Öncelikli Dönüşüm Programları
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amacı
SODES	: Sosyal Destek Programı
STEP	: Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TÜSEV	: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
UNV Turkey	: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri Programı Türkiye
WB	: Dünya Bankası
WSF	: Dünya Sosyal Forumu

KALKINMA SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI KATILIMCI LİSTESİ

Başkan:

Bülent ÖZCAN

Koordinatör:

Dr. Sunay Ferai KEÇECİ

Raportör:

Yrd. Doç. Dr. Hakan DULKADİROĞLU

Katılımcının Adı-Soyadı	Kurumu
Burak Harmancı	T.C. Cumhurbaşkanlığı
Bülent Özcan	AB Bakanlığı-Proje Uygulama Başkanlığı
Mustafa Murat Özçelebi	AB Bakanlığı-Proje Uygulama Başkanlığı
Necip Afşarata	AB Bakanlığı-Proje Uygulama Başkanlığı
Duygu Yardımcı	AB Bakanlığı-Proje Uygulama Başkanlığı
Dr. Arda Deniz Aksular	AB Bakanlığı-Mali İşbirliği Başkanlığı
Derya Balyan	AB Bakanlığı-Proje Uygulama Başkanlığı
Ahmet Metin Gökler	Adalet Bakanlığı
Mustafa Özoğul	Adalet Bakanlığı
İbrahim Alper Taboğlu	Adalet Bakanlığı
Serdar Erdoğan	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı-KOSGEB
Keriman Bayraktar	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Çal. Gen. Md.
Pınar Yılmaz	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Çal. Gen. Md.
Emre Ünal	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Uluslararası İşgücü Gn. Md.
Eren Demirci	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı-Uluslararası İşgücü Gn. Md.
Anıl Akçay	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Aylin Çetin	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Semra Zengin	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Numan Aktaş	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Behiç Hatipoğlu	Dışışleri Bakanlığı-İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı
Hatice Dinç	Ekonomi Bakanlığı-Strateji Daire Başkanlığı
Mehmet Bulut	Gençlik ve Spor Bakanlığı-Proje ve Koord. Gn. Md.
Hava Başak Ekinci	Gençlik ve Spor Bakanlığı-Proje ve Koord. Gn. Md.
Ahmet Türköz	İçişleri Bakanlığı
İzzet Güven	İçişleri Bakanlığı
Nuri Çelik	İçişleri Bakanlığı
Didem Aksungur	İçişleri Bakanlığı
Yunus Emre Mavi	İçişleri Bakanlığı
Abdullah Zübeyr Akman	İçişleri Bakanlığı
Halil Şener	Kalkınma Bakanlığı
Nazife Gülgen	Kalkınma Bakanlığı
Hasan Kaymak	Maliye Bakanlığı-Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü
Mehmet Ceylan	Maliye Bakanlığı-Gelir Politikaları Genel Müdürlüğü
Abdülkerim Üçok	Maliye Bakanlığı
Bilge Özbay	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Memet Kılıç	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Şuayıp Turhan	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Fatih Emikli	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
Abdurrahman Sibğatullah Toprak	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)
Ayşe Martlı	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Muharrem Gökfun Atalay	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Hasan Demirtaş	Vakıflar Genel Müdürlüğü
Abdullah Durmuşoğlu	Türk Standartları Enstitüsü (TSE)
Gökhan Özkan	AFAD/Planlama ve Zarar Azaltma Dairesi Başkanlığı
Ahmet Sarı	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
Emel Kınacı	Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)
Betül Çotuksöken	Maltepe Üniversitesi
Nurhan Yentürk	Bilgi Üniversitesi-Sivil Toplum ve Çalışma Merkezi
Berrin Koyuncu Lorasdağı	Hacettepe Üniversitesi-İİBF-Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Ayça Ergun Özbek	Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)

Özgür Orhangazi	Kadir Has Üniversitesi-İktisadi, İdari ve Sos. Bil. Fak.
Yusuf Adıgüzel	İstanbul Üniversitesi
Berk Esen	Bilkent Üniversitesi
Fatih Kucur	İstanbul Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Fakültesi
Abdullah Akmaz	Mersin Üniversitesi
Elif Taşkın	Kızılay Genel Müdürlüğü
Sezai Hazır	Habitat Derneği
Fethiye Müjde Çetin	Argüden Akademi
Sezin Derici	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)
Ayben Okkalı	Türkiye Belediyeler Birliği
Hülya Timuçin	Türkiye Top. Ser. Çim Cam San. Sendikası
Elif Barut	Türkiye Top. Ser. Çim Cam San. Sendikası
Murat Kızılırmak	Mali Hizmetler Uzmanları Derneği
Ahmet İlhan	Mali Hizmetler Uzmanları Derneği
Ali Naili Tunaboşlu	Yabancı Sermaye Derneği (YASED)
Hakan Tunçağıl	Gümrük ve Ticaret Derneği
Ümit Yorgancılar	Kop İdaresi
Gökten Koçyıldırım	UNICEF
Dr. Elif Çarıkcı	BM Nüfus Fonu (UNFPA)
Metin Kaybaki	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
Melek Fidan	Kadın Dayanışma Vakfı
Mehmet Bulayır	İnsan ve Medeniyet Vakfı
Rabiye Kazak	Türkiye Gençlik Vakfı
Turgay Aldemir	Anadolu Platformu
Avni Çebi	Mimar ve Mühendisler Grubu
Mehmet Ali Eminoğlu	Bilim, Eğitim, Kültür Araş. Mer. (BEKAM)
Kadir Yaman	İlke Eğitim Kültür Derneği
Hamza Akbulut	Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı

YÖNETİCİ ÖZETİ

Kamu ve özel sektör dışında üçüncü bir sektörü oluşturan kuruluşları tanımlamak için standartlaşmış kavramlar bulunmamaktadır. Bu sektörü tanımlayabilmek için sivil toplum, sivil toplum kuruluşları (STK), gönüllü kuruluşlar, devlet/hükümet dışı örgütler (NGO), yardım kuruluşları, vergi istisnası örgütler gibi birçok farklı terim kullanılmaktadır.

Bu kavramsal farklılık ve kavramsal tercih ülkelere göre değişebilmekte ve her bir kavramın içerisinde de sivil toplum kuruluşlarının kapsamı farklılaşabilmektedir.

Türkiye’de üçüncü sektörde yer alan kuruluşları anlatmak için kullanılan en yaygın kavram “sivil toplum kuruluşu” ifadesidir. Türk Dil Kurumuna göre “toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birlik, sivil toplum örgütü” olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde STK’ların önemli bir kısmını vakıflar ve dernekler oluşturmaktadır. STK’ların kapsamı geniş bir biçimde değerlendirildiğinde içerisinde vakıflar ve derneklerin yanı sıra birlikler, kooperatifler, sendikalar, meslek odaları ve partiler gibi farklı amaçlar için oluşturulan örgütler bulunmaktadır.

Türkiye’de STK’lar, ulusal ve uluslararası mevzuatta kabul edilen düzenlemeler, Avrupa Birliği (AB), Dünya Bankası (WB) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşların destekleri ile yaygınlaşmaktadır. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerdeki STK sayısı ve finansal boyutları ile mukayese edildiğinde geliştirilmesi gereken bir alan görünümündedir.

Türkiye’de vakıf anlayışı köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte yaygınlık gösterememiştir. Dernekler ise 20’inci yüzyılın başından itibaren kurulmaya başlanmıştır. İletişimin, özellikle telekomünikasyon ve internet hizmetlerinin yaygınlaşması ve ucuzlaması yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenme maliyetlerini azaltmıştır.

1990’lı yıllardan itibaren Türkiye’de dernek ve vakıf sayısında yapılan hukuki düzenlemeler nedeniyle artış olmakla birlikte, kişi başına düşen dernek ve vakıf sayısının gelişmiş ülkelere göre düşük olduğu görülmektedir. Dernek sayısındaki artış vakıf sayısındaki artışa göre daha hızlıdır. Avrupa Birliği süreci ve özellikle verilen hibe destekleri dernek sayısının artışında etkili olmuştur. STK’ların sayısının az olması gönüllü sayısını da etkilemektedir.

Sivil toplum kavramı, sivil toplum kuruluşları ve hükümet dışı örgütlerle birlikte BM sistemi içerisinde kamu ve özel sektörün yanında üçüncü bir yapıyı teşkil etmektedir. Bu bağlamda, BM açısından, sistemin hedeflerine ve çalışmalarına sağladığı katkılar dolayısıyla sivil toplumla iş birliği ve koordinasyon bir gerekliliktir.

STK'ların varlığı, görüşleri, faaliyetleri ve diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği, yapılan işlerin meşruiyetini artırmaktadır.

STK'ların varlık sebebini ve özelliklerini açıklayan farklı teorik modeller geliştirilmiştir. Bu teoriler aynı zamanda sektörler arası işbirliğinin de temellerini açıklayıcıdır. Günümüzde söz konusu modellerden en çok gündemde olanlardan birisi kalkınma sürecinde STK'ların devletin yetersiz kaldığı durumlarda tamamlayıcı rolünü vurgulayanlardır.

STK-Devlet iş birliğinde en çok dikkat çeken hususlardan birisi finansman konusudur. STK'ların hizmetlerini sunabilmesi ve hak arama ve bağımsızlıklarını koruması finansal yeterlilikleri ve politik bağlantı dereceleriyle yakından ilişkilidir. Gelişmiş ülkelerin pek çoğunda STK'lar devletin finansman desteğinden yararlanmaktadır.

Ülkemizde STK'ların finansmanı üyelerin katkısı ve bağışlarla birlikte, kurulan işletmelerden ve devlet katkılarından sağlanabilmektedir. Devlet; STK'ları vergi muafiyetleri, hibeler, sözleşmeler yoluyla desteklemektedir.

Demokrasi, çoğulculuk, hoşgörü, sivil katılım ve vatandaşlık bilinci güçlü bir sivil toplumun temel değerleridir. STK'ların varlığı ve yaygınlaşması güçlü bir sivil toplum kültürünün oluşmasına bağlıdır. Türkiye'nin kalkınma sürecinde STK'ların hukuki zemininin sağlanması, sayısının ve niteliğinin artması, karar alma süreçlerine daha fazla katılımı, mali yapısının ve insan kaynağının güçlenmesine bağlıdır.

2019-2023 yıllarını kapsayacak olan Onbirinci Kalkınma Planı; güçlü, çeşitli, çoğulcu, sürdürülebilir bir sivil toplum için uygun ortamların oluşturulması ile sosyal ve ekonomik kalkınma süreçlerine toplumun tüm kesimlerinin daha etkin katılımının sağlanmasını hedeflemektedir.

1. GİRİŞ

Örgüt teorisi alanının önemli isimlerinden Charles Perrow, insanlığın örgütler çağında yaşadığını ve kamusal hayatın çok azının örgütsel ortam dışında gerçekleştiğini belirtir. Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) örgütler çağının devlet ve özel sektör dışında ancak onlarla birlikte ve bazen de iç içe faaliyetler gösteren ve hizmetler sunan kuruluşlardır. Örgütler sabit kalmamakta ve kendilerini sürekli değiştirmek ve yenilemek zorunda hissetmektedirler. Örgütler bu değişim ve yenilemeyi yaparken çevresel değişimleri takip etmekte, değişimlere ayak uydurmaya veya direnç göstermeye çalışmakta ya da doğal olarak değişmektedir.

Dünya genelinde kamu sektörü, özel sektör ve gönüllü sektör olmak üzere üç temel sektör bulunduğu kabul edilmektedir. Kamu sektörü, öncelikle sosyal düzeni korumaya çalışır. Bu misyonu meşru otorite ve kurallarla başarır. Çoğunluğun menfaatlerini temsil eder ve politik sahada faaliyet gösterir. Özel sektör, mal ve hizmetlerin üretimiyle ilgilenir. Özel sektör, bireysel menfaatleri temsil eder, piyasa ortamında faaliyet gösterir ve kâr maksimizasyonunu hedefler. İnsanlar, ticari amaçlar ve hedefler dışında da bir araya gelmekte ve birlikler oluşturmaktadır. Bu oluşturulan birlikler özel sektördeki işletmelerden ve kamu kurumlarından farklı özelliklere sahiptir ve üçüncü bir sektörü oluşturur. STK'lar üçüncü sektör içerisinde faaliyet gösteren örgütlerden oluşmaktadır.

STK'lar; farklı altyapılardan, farklı bakış açılarından, benzer ilgilere sahip insanların bir araya gelmesine ve sosyal katılımında bulunmasına imkân sağlamaktadır. Bu kuruluşlar yenilikçiliğe ve modern toplumların problem çözme kapasitelerine katkıda bulunmaktadır. STK'lar; toplumsal katılımı artırmak, sivil ve kültürel değerleri korumak ve geliştirmek gibi sivil toplum başlığı altında bulunan, daha az görünürlüğü olan ancak önemli roller üstlenmektedirler.

STK'lar, belirli sosyal vizyonların ifade edilmesi ve gerçekleştirilmesiyle ilgilenir. Bu hedefleri kurucuları, yöneticileri, üyeleri ve yararlanıcılarının ortak değerleriyle başarır. Ayrıca istekleri marjinal kabul edilen kişilerin beklentilerini temsil eder ve sivil toplum alanında faaliyet gösterir. Bu kurumlar insanlara yerel, ulusal ve küresel olarak hizmet edebilme fırsatı ve alternatifi sunarlar.

Sivil toplum heterojen bir yapıda olduğundan, STK'lar ortak arzuların yanı sıra keskin farklılıkları da yansıtmaktadır. STK'lar sanat ve kültürden sağlık ve eğitime uzanan birçok alanda yer almaktadır. STK'lar topluluk ve toplumun talep ve beklentilerinin yerine getirilmesinde, demokratik sürecin etkili işleminde, toplumda güven düzeyini artırmada, farklı insanların bir araya gelerek ortak bir amaca hizmet etmesinde önemli rol oynayan kurumlardır.

STK'lar sivil toplumun kurumsallaşmış yapılarıdır. Bir toplumda yaşayan insanların birbirleriyle ilişkisini ve güven düzeyini ifade eden sosyal sermayenin gelişmesinde en önemli unsurlardır. Aynı zamanda toplum inşası ve toplumu güçlendirme stratejilerinin de parçasıdırlar.

STK'lar daha geniş bir sivil ve modern toplumun refah sisteminin parçası olarak görülmektedir. Bu yapılar, devlet ve iş dünyasının yanında yeni bir kurumsal yapı oluşturmaktadır. STK'lar denildiğinde vakıf ve dernek gibi kurumsal yapılarla birlikte aynı zamanda hayır, hayırseverlik, bağış, gönüllülük, sosyal sorumluluk, saygı, toplumsal miras ve çevre gibi faaliyetler, değerler ve bu değerlerin arkasındaki motivasyonlardan da bahsedilmektedir.

Kalkınma planları; Türkiye'nin makro politikalarına yön veren temel politika metinleri olarak hazırlanmaktadır. Söz konusu planlar; ekonomik büyüme ve uluslararası alanda rekabet edebilme becerisi, insani gelişmişlik ve hukukun üstünlüğü, sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık, kurumsallaşma ve bölgesel gelişmeleri içeren çok yönlü anlayışla oluşturulmaktadır. Kalkınma planlarında STK'lara kalkınmanın önemli bir paydaşı olarak özel önem verilmiş, birçok faaliyet ve hizmetin yürütülmesinde STK'ların rolü ve kamu-STK iş birliği vurgulanmıştır.

2019-2023 yıllarını kapsayacak olan Onbirinci Kalkınma Planı; güçlü, çeşitli, çoğulcu, sürdürülebilir bir sivil toplum için uygun ortamların oluşturulması ile sosyal ve ekonomik kalkınma süreçlerine toplumun tüm kesimlerinin daha etkin katılımının sağlanmasını hedeflemektedir.

2. MEVCUT DURUM ANALİZİ

Sivil toplum; tolerans, diğerlerine saygı, hayır gibi ortak değerler ve iyiliklerde sivil eylemlerin ortak bir kavramıdır. Bu kavram; şiddet içermeyen, kendi kendini organize eden, kendi kendini yansıtan, kendi arasında ve devlet kurumlarıyla sürekli olarak farklı düzeylerde ilişkileri olan, yasal olarak korunmuş devlet dışı kurumların karmaşık ve dinamik bir birleşeni olarak tanımlanmaktadır.

Habermas'a göre (1991) sivil toplum daha spontane olarak oluşturulan birlikler, örgütler ve hareketlerden oluşmaktadır. Hegel'de ise devlet ve sivil toplum birbirine bağımlıdır ancak ilişkileri gerilim doludur ve karmaşık bir sözleşme gerektirmektedir. 20'inci yüzyılda sivil toplum; sivilcilik, popüler katılım ve sivil düşünce (Putnam, 2000), kamu alanı (Habermas 1991), kültür (Gramsci) ve toplumculuk açısından toplum kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir.

STK'lar sivil toplumun kurumsallaşmış yapılarıdır. Tarih boyunca farklı yerlerde farklı amaçlar için kurulmuştur. Her ülkenin tarihsel ve kültürel dinamiklerinden beslenerek ortaya çıkan STK'lar sivil katılım düzeyi, teknolojik keşifler, ekonomik koşullar ve devletin gücüne bağlı olarak varlığını olgunlaştırmıştır. Toplumsal gelişmeler ve değişimlerden ortaya çıkan STK'lar zamanla toplumsal gelişmeleri ve değişimleri etkiler olmuştur.

STK'ların modern şekli, endüstrileşme dönemi boyunca 19'uncu yüzyılda çoğu Batı ülkesinde, kentli elitlerin artışı, büyüyen orta sınıf ve hızla genişleyen işçi sınıfıyla ortaya çıkmıştır. Birlik kurma hakkının yanı sıra kadın, sivil haklar ve çevre hareketleri gibi başarılı sosyal hareketlerin her biri yüzlerce STK'nın oluşumunu sağlamıştır.

20'nci yüzyılın başlangıcından itibaren yaşanan gelişmeler STK'ların yerel, ulusal ve ulus ötesinde yaygınlaşmasına yol açmıştır. İletişimin, özellikle telekomünikasyon ve internet hizmetlerinin yaygınlaşması ve ucuzlaması yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenme maliyetlerini azalttı. Genel olarak büyük dünya ekonomilerinde olumlu ekonomik koşullar yaşanmıştır. Bu dönemde, görece olarak refah içerisinde yaşayan nüfus kayda değer biçimde artmıştır. Gelişmiş ülkelerde bireysel fırsatları vurgulayan ve devletlerin kontrol mekanizmalarına ihtiyaç duyduğu anlayışı yaygınlaşmıştır. Çoğu ülkede örgütlenme özgürlüğü

ve ifade özgürlüğüyle birlikte demokrasinin genişlemesi ve hukukun üstünlüğüne vurgu STK'ların büyümesini sağlamıştır.

Günümüzde ise STK'ların yerel, ulusal ve uluslararası destekçilerinin sayısı ciddi biçimde artış göstermektedir. Uluslararası düzeyde, Dünya Bankası, BM ve AB gibi kurumlar ve çoğu gelişmekte olan ülke, kalkınmaya devlet odaklı ve piyasa odaklı yaklaşımlar arasında bir denge aramakta ve STK'lara daha fazla sorumluluk vermeye çalışmaktadırlar. STK'ların varlığı ve etkisi gelişmişliğin önemli bir göstergesi haline gelmiştir. İlginçtir ki, küreselleşmenin etkisiyle doğan bazı STK'lar zamanla küreselleşmeyle mücadele eden STK'lara dönüşmüşlerdir.

STK'ların varlığı, görüşleri, faaliyetleri ve diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılan işlerin meşruiyetini artırmaktadır. STK'lar ülke içinde devletin ve özel sektörün sınırlarını zorlayan, faaliyetleriyle sınırları aşan, sunduğu hizmetlerden daha çok kişinin yararlandığı modern dünyanın en etkili kurumlarından birisi olmuştur.

Gelişmiş ülkelerin gelişmişlik göstergelerinden bir tanesi de sahip olduğu STK'lar ve bunların ekonomik büyüklükleridir. STK'lar bilhassa gelişmiş ülkelerde önemli bir istihdam sahası, sosyal refahın yükselmesinin önemli kurumları ve kültürel değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara taşınmasının önemli merkezleri haline gelmiştir.

2. 1. Dünyada Genel Durum

STK'ların önemi, sayısı ve bilinirliği yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde giderek artmaktadır. STK'lar artık yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde büyük bir ekonomik ve sosyal güçtür. Yaptıkları faaliyetler ve hizmetler çok daha fazla ses getirmekte ve karşılık bulmaktadır.

STK'ların yaygınlaşması birçok faktörün yanı sıra, her türde insani hizmetler için daha fazla talep, refah artışı ve özelleştirme politikaları, demokrasinin yayılması ile bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve sonuç olarak örgütlenme maliyetindeki azalışlardan kaynaklanmaktadır.

2.1.1. Dünya'da STK'ların Tanımlanması

Kamu ve özel sektör dışında üçüncü bir sektörü oluşturan kuruluşları tanımlamak için standartlaşmış kavramlar bulunmamaktadır. Bu sektörü tanımlayabilmek için sivil toplum, sivil

toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, devlet/hükümet dışı örgütler (NGO), sivil toplum kuruluşları (STK), yardım kuruluşları, vergi istisnası örgütler, hayır kurumları, üçüncü sektör örgütleri, bağımsız sektör, kâr amacı gütmeyen örgütler ve sosyal sektör örgütleri gibi birçok farklı terim kullanılmaktadır. Bu kavramsal farklılık ve kavramsal tercih ülkelere göre de değişebilmekte ve her bir kavramın içerisinde de sivil toplum kuruluşlarının kapsamı farklılaşabilmektedir.

Birleşmiş Milletlerin hesaplamalarda kullandığı ve daha çok ekonomik yaklaşımlarda kullanılan kâr amacı gütmeyen kuruluş kavramının içerisinde orkestralardan, araştırma enstitülerine, dini yapılardan gündüz bakım evlerine, rehberlik kurumlarından hastanelere kadar birçok kurum yer alabilmektedir.

Farklı kavramlar bu kuruluşların farklı özelliklerini ön plana çıkarmakla birlikte her bir kavramın kendi içinde doğruları ve eksiklikleri bulunmaktadır. İlk olarak yardım kelimesi bu örgütlerin özel sektörden aldığı desteği vurgulamakta ve hem yardım eden hem de yardım alanlar kapsamaktadır. Bağış yardımları bu kuruluşların gelirlerinin tek ve esas kaynağını oluşturmaz ve bu kurumların çoğu yardım kurumu değillerdir. İkinci olarak, bağımsız sektör terimi bu örgütlerin devlet ve özel saha dışında üçüncü bir güç olarak oynadığı rolün altını çizer. Diğer taraftan, bu örgütler gelir için hem devlet hem de özel işletmelere büyük oranda bağlı oldukları cihetle politik ve finansal olarak bağımsızlıktan uzak yapılara sahip olabilmektedir. Son olarak, gönüllü kuruluşlar veya gönüllü sektör kavramı, gönüllülerin katılımını ve yardımların gönüllü doğasını vurgulamaktadır. Ancak bu kuruluşların faaliyetleri sadece gönüllüler tarafından değil ücretli personel tarafından da yerine getirilmektedir.

Sivil toplum kavramı, sivil toplum kuruluşları ve hükümet dışı örgütlerle birlikte BM sistemi içerisinde kamu ve özel sektörün yanında üçüncü bir yapıyı teşkil etmektedir. Bu bağlamda, BM açısından, sistemin hedeflerine ve çalışmalarına sağladığı katkılar dolayısıyla sivil toplumla iş birliği ve koordinasyon bir gerekliliktir.

Üçüncü sektör içerisinde yer alan yapılar yasal, işlevsel, ekonomik ve yapısal olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Yasal tanımlama çalışmalarında üçüncü sektör içindeki yapıları tanımlamak için belki de en kesin ve doğru yöntem bir ülkenin kanunları, hukuki düzenlemeleri ve yargı kararlarında yer verilen tanımlarına ve bağlamlarına bakmaktır. Örneğin; Amerika'da bu sektörü tanımlamak için özel sektörden farklı olarak vergiden muafiyetleri dikkate alınarak kâr amacı gütmeyen kuruluşlar “non-profit sector” kavramı benimsenmiştir.

Amerika’da kâr amacı gütmeyen kuruluşların çok büyük bir kısmı Gelir Vergisi Kanunu’nun (*Internal Revenue Code*) istisnaları düzenleyen 501’inci maddesinin vergiden muaf kuruluşları belirten (c) fıkrasının 3 ve 4’üncü bentlerinde yer almakta ve 3’üncü bentte değerlendirilenlere yapılan bağışlar vergiden düşmektedir.

501(c) (3) statüsünde olabilmek için, bir kuruluş üç testten geçmelidir. Bu testler; örgütsel test, politik test ve varlık testinden oluşmaktadır. Kâr amacı gütmeyen kuruluş herhangi bir kanuni amaç için kurulabiliyorken, 501(c) (3) statüsü için örgütsel test bunların; eğitim, edebiyat, din, hayır hizmetleri, bilimsel faaliyetler, kamu güvenliği, belirli ulusal ve uluslararası amatör spor rekabetlerini hızlandırma, çocuk ve hayvanlara eziyeti önleme başlıklarından bir veya daha fazlasında faaliyet göstermesini gerekli kılmaktadır. Politik test bu kuruluşların propagandanın, politik müdahaleler ve desteklerden, yasama konularından uzak kalıp kalmadığını sınarken varlık testinde üyelerine elde edilen gelirin kâr payı olarak dağıtılıp dağıtılmadığına bakılmaktadır.

İşlevsel tanımlama çalışmalarında STK’ların yapması beklenen normal görev ve roller ifade edilmektedir. Sivil toplumun işlevini niteleyen en eski ve kapsamlı tanımlardan biri İngiltere’deki yardımları düzenleyen 1601 tarihli Kanun’un giriş cümlelerinde yer almaktadır. Buna göre STK’lar şu görev ve rolleri üstlenirler:

“Yaşlılara, biçarelere ve fakirlere yardım, hastaların ve sakat askerlerin bakımı, okulların bakımı, köprülerin, kiliselerin, otoyolların, limanların tamiri, kurtarma faaliyetleri, evlenmemiş kızların evlendirilmesi, genç iş adamlarına ve meslek erbabına yardım, mahkûmlara yardım veya onların ıslahı, fakirlere yardım.”

STK’ların işlevlerine ilişkin dört temel rol tanımlanmaktadır:

a) Hizmet sunucu rolü: Kamu programları doğal olarak ölçekte geniş ve tek düze olduğundan, STK’lar özellikle azınlığın tercihleri için, ortak mal ve hizmetlerin sunumunda çeşitli önemli işlevler yerine getirebilir. Ayrıca bu kuruluşlar ne devletin ne de özel sektörün istekli olduğu veya harekete geçebildiği başlıca hizmet sunucuları olabilir. STK’lar diğer sektörlerin hizmet sunumunu tamamlayan ve ondan niteliksel açıdan farklı olan hizmetleri sunabilir veyahut devlet veya piyasa tarafından tedariki yetersiz hizmetleri sunabilir.

b) Öncü rol: STK’lar hizmet sunumunda yeni yaklaşımlar, süreçler veya programlara öncülük ederek veya deneyimleyerek yenilik getirebilir. Seçim süreçlerine giren hükümetler ve

kendilerine yatırım yapılan özel firmalara göre daha az beklentilere sahip STK'lar sahalalarında değişimin temsilcisi olarak hizmet eder. Eğer getirdikleri yenilikler başarılı olursa devlet kurumları ve işletmeler bu yenilik ve uygulamaları daha geniş bir alana ulaştırabilir.

c) Değer koruma rolü: Devlet kurumlarının sıklıkla anayasal temelde veya çoğunluk tarafından farklı değerleri ifade etmede sınırlamaları bulunmaktadır. İşletmeler benzer biçimde değerleri korumakla çok fazla ilgilenemez, çünkü bu pek kârlı bir iş değildir. STK'lar belirli değerleri yükseltmek ve korumak için başlıca mekanizmalardır ve sosyal grupların dinî, ideolojik, politik, kültürel, sosyal ve diğer görüşleri ile tercihlerini ifade etmesi ve duyurmasına izin verir.

ç) Savunuculuk rolü: Politikaların oluşturulması sürecinde daha az temsil edilen veya ayrıma uğrayan grupların ihtiyaçları her zaman dikkate alınmaz. STK'lar böylece azınlıkların temsil ettikleri belirli menfaatler ve değerlerin sesini duyurmasını sağlar. Sonuç itibarıyla bu kuruluşlar sosyal politikalarda ve diğer politikalarda değişim ve gelişimleri etkileme amacıyla devletin eleştirilmesi ve izlenmesine yönelik hizmet verir.

Farklı ülkelerdeki STK'ların işlevsel sınıflandırmasında standardizasyon sağlamak amacıyla aşağıdaki tabloda STK'ların sınıflandırılması yapılmıştır:

Tablo 1- STK'ların Uluslararası Sınıflandırması

Grup 1	Kültür ve rekreasyon
Grup 2	Eğitim ve araştırma
Grup 3	Sağlık
Grup 4	Sosyal hizmetler
Grup 5	Çevre
Grup 6	Kalkınma ve konut
Grup 7	Hukuk, savunuculuk ve politika
Grup 8	Hayır araçları ve gönüllülüğü artırma
Grup 9	Uluslararası çalışmalar
Grup 10	Din
Grup 11	İş ve profesyonel meslekler, sendikalar
Grup 12	Diğer

Kaynak: Salamon ve Anheier, 1996

Ekonomik açıdan tanımlama çalışmalarında STK'ların gelir kaynağı vurgulanmaktadır. STK'lar farklı gelir kaynaklarına sahiptirler. STK'ların farklı gelir kaynakları şu şekilde sınıflandırılabilir:

- a) Kaynağı itibarıyla (kamu sektörü ödemeleri, piyasa, örgüt ya da birey kaynaklı gelirler)
- b) Tür itibarıyla (aynı ve nakdi varlıklar)
- c) Formalite açısından (sözleşmeye dayalı değişimler, transfer işlemleri, gayr-i resmi bağışlar)
- ç) Kaynaklar yönünden (bağışlar, kullanıcı ücretleri, mal ve hizmetlerin satışı)
- d) Sınırlamalara göre (tahsisli ve tahsisli olmayan fonlar)

Yapısal-operasyonel açıdan tanımlama çalışmalarında bir örgütün eğer aşağıdaki 5 özelliği gösterirse yapısal ve operasyonel açıdan STK olarak tanımlanabileceği belirtilmektedir:

- a) Resmîyet kazanmış, organize olmuş ve belirli ölçüde kurumsallaşmıştır.
- b) Özel kurumlardır ve kurumsal olarak devletten ayrı bir yapıya sahiptirler. Ancak bu durum onların nakdî veya aynı olarak devlet desteği alamayacağını ifade etmez.
- c) Kurucularına veya yöneticilerine kâr payı vermezler. Esas amaçları ticari değildir. Bu nedenle kâr elde etmek için kurulmazlar ve ticari kaygılar öncelikleri değildir. Ancak bu örgütlerin kâr elde etmesi durumunda kâr sadece kurumun temel misyonuna harcanmalıdır.
- ç) Kendi kendilerini yönetirler.
- d) Gelirlerinde, işlerinin yönetiminde veya faaliyetlerinin yerine getirilmesinde tamamen olmasa bile belirli bir dereceye kadar gönüllü katkı ve katılım içerir. Gönüllülük zorunlu olmama anlamını beraberinde taşır.

2.1.2. Dünya'da STK'ların Varlık Sebebini Açıklayan Teoriler

STK'ların varlık sebebini ve özelliklerini açıklayan farklı teorik modeller geliştirilmiştir. Bu teoriler aynı zamanda sektörler arası iş birliğinin de temellerini açıklayıcıdır.

Devlet yetersizliği teorisi açısından devletler; kamu mal ve hizmetlerinin nitelik ve niceliği konusunda vatandaşların tercihlerine dayalı olarak karar verir ve vergide eşitlik ve bürokratik

işleyişlerin göz önüne alınmasıyla sınırlıdır. Ayrıca devlet, kamu hizmetlerini standartlaşmış biçimlerde sunar. Demokratik oylama ve politika yapımı süreçlerine bakıldığında, hükümetler hizmetlerin kalitesi, düzeyleri, türleri ve tekdüze vergi oranlarını belirlemede ortalama bir seçmenin tercihlerini izler veya güçlü yapıları dikkate alır. Eğer vatandaş tercihleri homojen değilse ve vatandaşların almak istedikleri hizmetle ödedikleri vergi arasında uyumsuzluklar varsa vatandaşların beklentileri karşılanmaz. Hizmetlerin sunumu ve kaynakların dağıtımında zayıf gruplar ihmal edilebilir.

Devlet yetersizliği teorisine göre, devlet, hizmetlerini vatandaşlarının istediği şekil ve miktarda sunduğunda STK'lar için çok az bir rol kalır. Bir toplum ne kadar homojen ise yani vatandaşların tercihleri ne kadar birbirine benziyorsa, STK'lara ihtiyaç o kadar azdır. İskandinav ülkeleri gibi görece olarak homojen nüfuslu ülkelerde devlet farklı kamusal hizmetler için vatandaşlarının isteklerini karşılayabilmektedir. Aslında devletin bu ülkelerde görece olarak daha büyük olduğu hâlbuki STK'ların görece olarak önemsiz olduğu görülebilir. Buna göre, zayıf toplulukların kamu politikasında iyi yansıtılmadığı heterojen toplumlarda, bu topluluklar kendi çıkarlarına daha fazla hizmet etmek için devlete baskı yaparak ortak hedefte buluşacaklar ve STK çatısı altında bir araya geleceklerdir.

İşlem maliyeti teorisine göre bir örgüt genişledikçe, artan bürokrasi gibi ilave işlemin yönetiminin maliyeti yükselir. STK'lar, firmalardan farklı teşvikler altında faaliyet gösterir. Özellikle, kaliteyi düşürmek, söz verilen hizmet parametrelerini yerine getirmemek veya kârı artırmak için hizmetleri benzeştirerek üretim maliyetini düşürme zorunluluklarıyla yüzleşmezler. Devlet firmalardan ziyade STK'larla sözleşme imzalayarak farklı, ihtiyaca cevap veren toplum hizmetlerini sağlamakla birlikte daha düşük izleme ve sözleşme yaptırım maliyetleriyle karşılaşır. İşlem maliyeti teorisi açısından, devlet için temel nitelikte olmayan faaliyetlerin finansman desteği sağlanarak STK'lara devredilmesi devlet için daha etkili olacaktır. Bu yolla, kamu sektörü başlangıç maliyetlerinden, personel düzenlemelerinden sakınmak gibi birçok avantaja sahip olacaktır.

Sözleşme başarısızlığı teorisi, STK'ların, tüketiciler ve üreticiler arasında bilgi asimetrisi durumu olduğunda hizmetleri sunmak için etkili bir araç olarak seçildiğini ileri sürer. Bilgi asimetrisi, kâr amaçlayan bir şirketin kendi lehine tüketicinin bilgi sahibi olmamasından

yararlanmasını sağlayabilecektir. STK'lar bu durumda daha etkili gözükürler çünkü kâr dağıtma sınırlaması STK'ların tüketicileri kandırmaya yönelmesini azaltır, bu durum onları daha güvenilir kılar.

Devleti STK'larla kamu hizmetleri sözleşmesine iten önemli bir faktör, devletin izleme maliyetini azaltmasına izin verecek benzer etik ve değerleri paylaşma inancıdır. STK'lar eşitlik ve hesap verilebilirlik açısından devletle aynı gerekliliklere maruz kalmaz ve kısaca daha az bürokratik ve daha fazla esnekler. Dahası, STK'lar sıklıkla devlet ve piyasa odaklı hizmet sağlayıcılardan daha fazla güvenilir olarak algılanır. Bunun nedeni, özellikle kamuya hizmet etme inancında olan ve değerlere sahip STK'ların yönetici ve liderlerinin varlığı ile kâr dağıtma sınırlaması ve insani ve diğer kâh zihniyetler varsayımıdır.

Devletin ve özel sektörün yetersizliklerinin yanı sıra STK'ların da doğal olarak belirli yetersizlikleri bulunmaktadır. Gönüllü sektör yetersizliği teorisi devlet ve diğer aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılığı vurgulamaktadır. Bu yetersizlik STK'ların çözüm için gerekli ölçekte sosyal bir probleme değinememesi veya bir hizmeti yeterince sağlayamaması olarak ifade edilir. Ekonomik ifadeyle, gönüllü yetersizlik uzun bir zaman periyodunda ihtiyaç duyulan kaynakları sağlamada STK'ların yetersizliğini ifade eder. STK'lar sermaye piyasasında fonları artıramayacağı ve vergi koyamayacağı için yetersiz olabilecek gönüllü katkılara dayanırlar.

STK'ların yetersizlikleri birçok husustan kaynaklanabilir. Bunlar; yardım ve hayır yetersizliği, sadece belirli gruplara yardım yapmaları, yardım ve hayır yapmada kaynakların kontrolüne sahip kişilerin kimlere yardım yapılması gerektiğine karar vermesi ve yardımın artık bu kişilerin bir lütfu olarak gerçekleşebilmesi veya bu kuruluşlarda insani problemlerle mücadele edebilmek için amatör yaklaşımlardır.

2.1.3. Dünya'da Vakıflar

Sivil toplum kuruluşlarından birisi olarak vakıflar, antik çağa kadar uzanan bir tarihe ve geleneğe sahiptir. Vakıf; vakfedenin iradesi ve isteğiyle kurulan gönüllü kuruluşlardır. Vakıflar; devletin yeterince hizmet sunamadığı alanlarda hizmet sunmakta, kaynakların adil bir şekilde dağılımına ve kültürel mirası korumaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, vakıflar çoğulculuğun artmasını sağlayarak devlet karşısında sivil özgürlükleri korumaktadır.

Vakıflar; değer odaklı motivasyonlar, araçsal motivasyonlar, çevre baskısı ve şahsi duygularla ortaya çıkabilmektedir. Aşağıdaki tabloda bu başlıklara yer verilmektedir:

Tablo 2- Vakıf Kurma Saikleri

Değer Odaklı Saikler	Araçsal Saikler	Denklerin Baskısı	Kişisel Duygular
*Diğerlerinin refahı için kaygı, sosyal sorumluluk	*Diğer yardım opsiyonlarıyla karşılaştırıldığında vakıfların esnekliği	*Eşitlerinden sosyal baskı *Moda	*Varlıklar üzerinde bazı kontrol şekilleri kurmak
*Dinî miras	*Vergi teşvikleri		*Bir vakıf oluşturmanın kişisel tatmini
*Topluma borcunu geri ödeme arzusu	*Hayır yapmayı kurumsal hâle getirmek		
*Belirli faaliyet ve konularla kaygı	*Anısal saikler		
*Belli bir coğrafi yere karşı yükümlülük	*Ailede oluşmuş yardım geleneği *Kendi adına bir hatıra bırakma arzusu *Aile kurumu oluşturma arzusu *Mirasçısının olmaması		

Kaynak: Ostrander ve Schervish, 1990

Vakıflar bir kamu amacına hizmet eden beş temel özelliğe sahip özel varlıklardır. Buna göre vakıflar:

1) Mal temelli bir kurumdur. Vakıf, orijinal bir senede dayanmalıdır. Doğal olarak kurulan bir örgüte, görece kalıcılık ve amaç veren bir vakıf beratı vardır.

2) Özel bir kurumdur. Vakıflar kurumsal olarak devletten ayırırlar ve yapısal olarak kamu kurumlarından ayrı olma açısından kamu dışıdır. Bu nedenle, vakıflar devlet otoritesi uygulamazlar ve doğrudan çoğunluk kontrolü dışındadırlar.

3) Kendi kendini yönetir. Bazı özel vakıflar sıkı biçimde ya kamu kurumları tarafından ya da diğer kurumların parçası olarak ticari kuruluşlar tarafından kontrol edilirler

4) Kâr dağıtmaz. Vakıf varlıklarının kullanımından veya ticari faaliyetler tarafından oluşturulan gelir; sahiplerine, aile üyelerine, mütevellilere veya yöneticilerine geri verilmez. Bu anlamda, vakıflarda ticari kaygılar öncelikli değildir.

5) Kamu amacı güden bir tüzel kuruluştur.

Günümüzde vakıflar; eğitim ve kültürden, bayındırlık hizmetlerine, çevre ve sağlıktan afet hizmetlerine kadar birçok farklı alanda faaliyet göstermektedir. Vakıflar faaliyet türüne göre şu başlıklar altında toplanabilir:

a) *Hibe veren vakıflar*: Bu vakıflar belirli amaçlar için öncelikle hibe dağıtan kuruluşlardır. Ford, Carnegie, Kellogg gibi milyon dolarlık vakıflar olduğu gibi çok küçük aile vakıfları da olabilmektedir.

b) *Operasyon vakıfları*: Bilhassa kendi program ve projelerini işleten vakıflardır. New York'ta Russell Sage Vakfı (sosyal bilim araştırması), Fransa'da Institut Pasteur (kimya) ve Portekiz'de Calouste Gulbenkian Vakfı bunlardan bazılarıdır. Çoğu vakıf para dağıtımını ve aynı yardımda bulunmasına rağmen vakıflar, hastaneler, yetimhaneler, okullar ve üniversiteler gibi kurumları da işletmektedirler.

c) *Ticarî vakıflar*: Birçok alt türde ticarî vakıf vardır. En öne çıkan türü şirket ilişkili veya şirket destekli vakıftır. Bunlar arasında IBM vakfı, Agnelli Vakfı gibi vakıflar bulunmaktadır.

ç) *Toplum vakıfları*: Kişisel, ticari ve kamusal kaynaklardan elde edilen mal varlıklarını ve gelirlerini belirli toplumsal amaçlar için havuzda biriktiren hibe veren örgütlerdir. Toplum vakıfları kendilerini büyük devletten kaçınmak, vergi yükünü azaltmak, küresel kapitalizmi insanileştirmek ve temel olarak yerel kontrolü korumak ve hatta güçlendirmek için yerel araçlar olarak sunarlar.

d) *Devlet sponsorluğundaki veya devletin kurduğu vakıflar*: Bağışları veya operasyonel harcamaları yüksek derecede kamu desteğine sahip veya kamu ayrıcalığıyla oluşturulan yapısal operasyonel tanıma uyan vakıflardır.

Vakıflar farklı işlevler üstlenmektedir. Vakıflar, gelirin maddi durumu iyi olanlardan kötü olanlara doğru yeniden dağıtımına yardımcı olarak vergileme sistemine katkıda bulunur. Vakıflar

piyasa ve devlet kurumlarının yapabileceğinden daha etkili biçimde hayır fonlarını biriktirir ve hizmetlerini sunar. Vakıflar piyasanın şartlarıyla ve politik sürecin sınırlamalarıyla sınırlanmaksızın arzu edilen değişim süreçlerini başlatabilir ve değiştirebilir.

Vakıflar iyi oluşturulmasına ve çoğulculuğu koruyabilmesine ve böylelikle toplumların problem çözme kapasitelerini artırabilmesine rağmen, yeniden dağıtımcı, etkili ve değişim odaklı olmayabilir veya etkisi sınırlı olabilir.

2.1.4. Dünya’da STK’ların Finansmanı

STK’lar özel firmalar ve kamu kurumları misyon ve hedeflerini başarmak için kaynakları nasıl elde edebiliriz sorusuyla yüzleşirler. STK’lar sadece belirli bir kaynaktan gelen fona bağlı değildir. Temel olarak kazanılan gelire dayanan özel sektörün ve esasen vergi yoluyla fonlanan kamu kurumlarının aksine, çoğu STK farklı gelir akımlarının bir karışımıdır. STK’ların gelirleri vergiler veya karlardan ziyade üyeler ve destekçilerin katkılarından gelmektedir. STK’lar doğal olarak kaynak yetersizlikleriyle yüzleşebilmektedirler. Farklı fonlardan beslenmek yerine tek bir fondan beslenen STK’lar zamanla başlıca gelir kaynağının davranışı ve yapısını yansıtabilecektir. Daha çok devlet fonlarına dayanan STK’lar zamanla kamu kuruluşuna benzeyecektir. Kazanılan gelire dayanan STK’lar ise piyasa firmalarına benzeyecektir.

STK’lar hizmetlerini yerine getirebilmek için özel işletmeler kurup kendi kaynaklarını oluşturabilir, devlet finansmanını kullanabilir veya üyeler ve yardımseverlerden gelen gönüllü katkıları kullanabilirler. Ayrıca ürettiklerinden gelir elde ederek varlıklarını sürdürebilirler.

STK’lar yapı olarak işletmeler ve kamu kurumlarından ayrılmakla birlikte bazı özellikleri paylaşır. STK’lar herhangi bir işletme gibi gelir ve giderini gösteren hesap defteri tutarlar. Bir kısım STK’lar kâr elde etseler bile bu kâr payı olarak dağıtılmaz.

STK’ların hizmetlerini sunabilmesi ve hak arama ve bağımsızlıklarını koruması finansal bağımsızlıkları ve politik bağlantı dereceleriyle yakından ilişkilidir. Birçok çalışmada güçlü bir finansman temeline sahip STK’ların daha büyük olasılıkla bağımsızlığını koruyabileceği ve formal politika yapım süreçlerini etkileyebileceği sonucuna varılmaktadır.

ABD, Birleşik Krallık, Kanada, Japonya, Almanya gibi pek çok ülkede sivil toplum sektörü sürekli ve önemli biçimde finansman için devlete dayanır. Amerikan örneğine bakıldığında

tarihsel olarak hem liberal hem de muhafazakârların tek başına kamu mal ve hizmetlerinin sunumu için devlet yapısına dayanmada isteksiz olduğu görülmekle birlikte İkinci Dünya Savaşından beri, STK'lara devlet finansmanı istikrarlı biçimde artış göstermiştir.

Devletin STK'ları finansal olarak desteklemesi için farklı enstrümanlar bulunmaktadır. Devletin finansal destekleri; hibeler, vergi muafiyetleri, sözleşmeler, kuponlar ve krediler yoluyla gerçekleşir. Genel olarak, eğer devlet belirli bir STK ile ortak bir menfaati paylaşırsa, finansal destek sağlamaya ve ayrıca örgüt üzerinde büyük kontrol harcamaya meyilli olacaktır. Aksine, eğer devlet bir STK ile ortak menfaat paylaşmazsa, STK önemsenmeyebilir, yasal statüsü reddedilebilir, hibe ve sübvansiyonlar için göz önüne alınmayabilir veya lehte vergi yaklaşımı olmayabilir.

Bugün devletin STK'lara tanıdığı ayrıcalıklı statü tartışılmaktadır. Bir bakış açısına göre devlet STK'lara verdiği ayrıcalıkları kaldırmalı ve daha serbest bir piyasa yaklaşımına izin vermelidir. Diğer bir bakış açısına göre ise STK'ların faydalı işler yaptığı ve sürekli devlet desteğini hak ettiği ileri sürülür. Bu nedenle, gönüllü sektöre sürekli veya artan devlet desteği STK'ların sağladığı ortak faydaları korumak için çok önemlidir. Devletin STK'ları desteklemesine ilişkin diğer bir görüşte ise devlet ve STK'ların karşılıklı bağımlı olması ve öyle kalması gerektiği ileri sürülmektedir.

STK'lar devletin dışında da finansman sağlamaya çalışırlar. İlk olarak bazı STK'lar üyelik aidatı, özel bağışçılardan ve bağışlardan finansman sağlarlar. İkinci olarak, fon tiplerini dikkate almaksızın çoğu STK belirli bir kaynağa bağımlılığı azaltmak için kaynakların yeterli farklılığını korur. Üçüncüsü, finans sağlayanların neler yapılacağını dikte ettirmesinden ziyade bazı STK'lar amaçlarını paylaşan finansörler arayarak bunu tersine çevirebilir.

2.1.5. Dünya'da STK'ların Diğer Kurumlarla İlişkileri ve İş birliği

Karmaşık sosyal problemleri çözmek için birçok aktör ve kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Kişiler ve örgütler; kaynak bağımlılığını veya işlem maliyetini azaltmak, sektörlerarası yetersizliklere çözüm bulmak, kaynaklarını ve bilgilerini artırmak, daha etkili hizmet sunumları, görünürlük veya meşruluk sağlamak, ekonomik, sosyal, örgütsel veya politik bir düzine sebep için iş birliği yapmak amacıyla bir araya gelirler.

İş birliği, iki veya daha fazla örgütün yakın çalıştığı, ortak hedefler ve amaçlar için kaynaklar ve sorumluluğu paylaştığı, genelde bir arada çalışmak veya ortak faaliyet olarak

tanımlanır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde iş birliği “amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı, teşriki mesai” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre iş birliği, ilişkinin bir ileri aşamasıdır. İlişki iki şey arasındaki karşılıklı ilgi, bağ ve münasebeti ifade ederken iş birliğinde ortak amaç ve çıkar, faydalar, karşılıklı taahhütler, sözleşmeler, yükümlülükler, sorumluluklar, süreklilik ve çıktılar mevcuttur.

İş birliği; hedefler, stratejiler, ajandalar, kaynaklar ve faaliyetlerin bilinçli uyumu, yatırım ve kapasitelerin eşit yükümlülüğü, risk, sorumluluk ve faydaların paylaşımı, finans sağlama (hibeler, hizmet sözleşmesi için ücret vs.), parasal olmayan destekler (uzmanlık, tesisler, aynî mal ve hizmet), zorunluluklar, düzenlemeler ve sorumluluklar içerir. Bu nedenle iş birliği, otoriter eşgüdümünden ve zımnî ortak hareketten daha fazlasını ifade eder. Bilgi değişimi, diyalog, bilgi paylaşımı, beyin fırtınası, görüş ifade etme, müzakereler, pazarlıklar, çatışma yönetimi ve problem çözme iş birliğinin başarılması için önemlidir.

Peters ve Pierre, iş birliğinden söz edilebilmesi için aşağıdaki hususların mevcut olması gerektiğini ortaya koyar:

- İki veya daha fazla aktör içerir.
- Aktörlerin her biri kendi adına pazarlık yapabilir.
- Ortaklık uzun dönemli kalıcı bir ilişki içerir (hibeler veya rekabetçi sözleşmelere bağlı ilişkiler hariç).
- Her bir aktör ortaklığa ya maddi (mesela kaynaklar) ya da sembolik olarak katkı yapar (otoriteyi paylaşmak vs.).
- Bütün aktörler, çıktılar için sorumluluğu paylaşır.

Yerel, ulusal ve uluslararası meselelerin çözümünün kamu, özel ve STK arasında iş birliği gerektirdiği aşikârdır. Devletin yetersizlikleri, gönüllü kuruluşların yetersizlikleri ve özel sektörün yetersizlikleri iş birliğini mecburî hale getirmiştir. Bazı dezavantajları olmakla birlikte (eşit standartları koruma zorluğu, kamu kontrol ve hesap verilebilirliğinin kaybı, izleme maliyeti vs.), özel sektör, devlet ve STK’lar iş birliği yapmak için haklı gerekçe ve saiklere sahiptir. İş birliğiyle her bir aktörün tek başına üretebileceğinin ötesinde bir katma değer üretebileceğine inanılmaktadır. Bu iş birliği, devlet ve özel sektör, özel sektör ve STK ve STK ve devlet arasında ya da üçü bir arada gerçekleşebilmektedir. İş birliği sadece sektörler arasında değil aynı zamanda

sektörlerin içinde de gerçekleşebilmektedir. STK'lar sadece devlet ve özel sektörle değil kendi aralarında da formal ve informal iş birliği yapabilmektedir.

2.1.5.1. Dünya'da STK-Devlet İlişkileri

STK ve devlet ilişkisinin sağlıklı bir ilişki olarak yürütülmesi sadece bu iki tarafa değil toplumun her katmanına katkı sağlamaktadır. Ancak, devlet/hükümet dışındaki kurumlar (Nongovernmental Organizations) olarak da tanımlanan STK'ların devletle ilişkilerinin sınırları henüz netleşmiş değildir. Topluma hizmet sunan yapılar olarak STK'lar ve devlet, bir uçta iş birliğine dönüşen diğer uçta ise çatışma veya baskıya yol açabilen farklı seviyede ilişkiler yaşamaktadır. Bu ikisinin arasındaki ilişki her iki tarafında yetersizliklerinden veya üstünlüklerinden dolayı arzu edilen bir ilişkidir. İlişkinin iş birliğine dönüşmesi her zaman beklenilmemekle birlikte taraflar arasında sağlıklı bir ilişkinin inşa edilmesi bir gerekliliktir. Ülkelerin politik ve idari kültürü ile sosyal ve ekonomik değişimler STK'lar ve devlet ilişkilerini şekillendirmektedir.

Farklı görüş açılarına sahip olursa bile STK'lar devletle ilgili hususlarda önemli bir çözüm mercii olabilmektedir. Bir görüşe göre STK'lar devlet kurumlarından daha etkili, esnek ve inovatif yapılar olarak görülmektedir. Bir başka görüşte, STK'lar devletin gücüne karşı bir ayar vazifesi görmektedir. Diğer bir görüşte ise STK'lar eşitsizlikleri azaltan ve kalkınmayı hızlandıran kurumlardır.

STK ve devlet ilişkisi karmaşık, dinamik, çok yönlü, çok aktörlü, etkileşimsel ve değişkenlik gösteren canlı bir süreçtir. İlişkilerin şekillenmesinde sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik, teknolojik gelişmeler ve hukuki zemin önemli belirleyicilerdir. İlişkiler; zaman, mekân, kişi ve kurumlara bağlı olarak değişebilmektedir. Yerel, ulusal ve uluslararası boyutta farklılaşmakta, süreklilik ve mali, hukuki, sosyal, siyasal boyutlarıyla çok yönlülük göstermektedir.

STK ve devletin yetersizlikleri iş birliğini zorunlu hâle getirmektedir. Günümüzde vatandaşların devletten beklentileri giderek artmakta ancak bu beklentilerin hepsine devletin cevap verebilmesi mümkün olmamaktadır. Devletin yeniden tanımlanması, âdem-i merkeziyetçi yönetim, hizmetlerin gerçekleştirilmesinde yerindenlik, yeni kamu yönetimi anlayışı, karar alma

süreçlerine mümkün olan en geniş biçimde katılım, demokratik kontrol süreci, değişimi birlikte gerçekleştirme düşüncesi kamu sektörü ve STK'ların yakınlaşmasına ve ortak hizmetler gerçekleştirilmesine yol açmıştır. STK ve devlet kamusal ihtiyaçları birlikte karşılayabilmektedir.

Sosyal hizmetlerde etkili bir STK ve devlet işbirliği bir ülkede STK'ların ölçek ve kapsamı için en iyi öngörülerden birisidir. ABD, Hollanda veya Avustralya gibi sosyal hizmetler, sağlık ve eğitim alanında bu tür iş birliğinin olduğu ülkelerde STK'ların ölçeği, bu tür ilişkinin olmadığı Orta Avrupa ülkeleri veya Doğu Avrupa ülkelerinden genel olarak daha büyüktür.

STK ve devlet iş birliği, devlet için STK'ların uzmanlık ve kapasitesini kullanabilme, STK'lar için ise ihtiyaç duydukları finansmanın temini anlamına gelmektedir. STK ve devlet arasındaki iş birliği aynî ve nakdî akışlar (hibeler, sözleşmeler, tesisler, aynî mal ve hizmetler), düzenlemeler ve sorumluluklar içermekte olup farklı şekillerde gerçekleşebilmektedir. STK ve devlet iş birliğinin anlamı ve büyüklüğü örgütün türüne (büyük yardım kuruluşları, küçük yardım birlikleri vs.), faaliyet alanına (sosyal hizmetler ya da uluslararası kalkınma) ve dâhil olunan devlet kademesine (ulusal veya yerel düzey) göre değişmektedir.

STK ve devlet ilişkisi yaygın kanaatin aksine çatışmadan ziyade iş birliğiyle şekillenmektedir. Diğer taraftan, bazı devletler vatandaşın yönetime katılımına hoş bakmamakta, aktif biçimde STK faaliyetlerini sınırlandırmakta ve bastırmaya çalışmaktadır.

STK ve devlet iş birliği kamu hizmet sunumlarının etkililiği ve etkinliğinde, kamu politikalarının kalitesinin artmasında ve çözüm odaklı olmasında ve sosyal sermayenin inşasında önemli potansiyel faydalara yol açmaktadır. STK ve devlet, iş birliği yoluyla birbirini tamamlar, birbirlerini güçlendirir ve zayıflıklarını telafi ederler.

STK ve devlet iş birliğinde kazanılan faydaların bir kısmına aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 3-STK-Devlet İş Birliği Kazanımlar

	Devlet	STK
Faydalar	<ul style="list-style-type: none"> *Daha kaliteli hizmet sunumu *Diğer önceliklere, özellikle de en fakirlere, fonların yeniden tahsisi *Hizmet sunumu ve araştırma için araç ve tekniklerin elde edilebilirliği ve daha fazla fırsat *Karşılıklı güçlerden öğrenilen yaklaşım ve yönetim tarzının değişimi *Gelişen program etkililiği *Daha büyük program sürekliliği	<ul style="list-style-type: none"> *Toplumsal problemlere karşı cevap vermede artan imaj *Takım motivasyonu (sosyal olarak dahil olan kurumlar) *Paylaşılan riskler ve sonuçlar *Ulusal kalkınma ajandasında etki *Devlet tarafından işletilen medyadan alınan tanıtım *Ticari hizmetlerde bulunan STK kârlılığında artış *Kazanılan rekabetçi avantaj

Kaynak: Zafar Ullah vd., 2006: 148.

Uygun ve işleyebilir politika geliştirmek için STK ve devlet iş birliğinin doğasının, prensiplerinin, güçlü ve zayıf yönlerinin ve zorluklarının (SWOT analizi) açıkça anlaşılması önemlidir.

STK ve devlet arasında başarılı ve kalıcı bir iş birliği oluşturulabilmesinde aşağıdaki tabloda yer alan hususlara dikkat edilmesi gereklidir:

Tablo 4-STK - Devlet İş Birliği İlişkisinde Başarılı İş Birliğini Belirleyenler

Ortak hedefler
Her iki tarafın da iş birliğine açık olması
Otonominin kabulü
Karşılıklı saygı ve güven
Karşılıklı güç ve değerler ile karşılaştırmalı avantajların kabulü
Lehte politikalar, kanunlar ve düzenleyici çerçeveler
İzleme, ölçme ve öğrenme için etkili mekanizmalar
Şeffaflık ve hesap verilebilirlik
Farklılıkların kabulü
Her adıma bütün paydaşların dâhil olması
Gelişmiş informal iletişim
Diyalog
Danışma
Minimum yasal kısıtlamalar
Katılımcılık
İş birliği yapan ortakların sürekli taahhüdü

STK ve devlet faaliyetleri arasında, bilhassa kaynak sınırlamaları bağlamında daha az mükerrerlik vardır. Bu da hizmet sunumunda etkililiğe yol açar. STK ve devlet iş birliği daha güçlü bir sivil toplum oluşturabilir. Örgütsel aktörler kendilerini çevreleyen sınırları aşabilir ve hizmetlerini toplumun her kesimine ulaştırabilir. İş birliği aynı zamanda STK'ların gelişmesine de katkıda bulunabilir.

STK ve devlet iş birliğinin önünde engeller ve zorluklar bulunmaktadır. Devlet, doğası itibarıyla bütün gücü elinde tutmak ister ve gücünü sınırlayacak veya azaltacak yapılara karşı şüphelidir. Devletin STK'ların esnekliğini aşırı derecede kontrol etme arzusu iş birliğine bir tehdittir.

Basit ve gerçekçi iş birliği mekanizmalarının yokluğu iş birliği yolunda büyük bir sorun oluşturabilir. STK'lar devletle iş birliği yapmada isteksiz olabilirler. Diğer taraftan devlet de STK'larla iş birliği yapmaya mesafeli durabilir.

Aynı STK'lar bir devlet kurumuyla karşı karşıya gelen bir ilişkiye sahip olabilirken, bir diğeriyle ortak hareket edebilir. Benzer şekilde, farklı STK'lar aynı kuruluşla farklı ilişkiler kurabilirler.

Katılımcı demokrasinin zayıf olması ve STK'ların yeterince gelişmemiş olması iş birliğinin önündeki engellerdendir. STK ve devlet iş birliği, yolsuzluk ve kayırmacılığın hüküm sürdüğü veya nitelikli eleman sıkıntısının olduğu yerlerde zor gelişir.

Karşılıklı güven eksikliği iş birliğini zora sokar. STK'ların karşılıklı güveni zedelediği durumlarda devlet, firmaları izlemek için kullandığı izleme mekanizmalarının bazılarını ayrıca STK'ları izlemek için de kullanabilir.

STK'ların devletin gücüne karşı bir alternatif olarak görülmesi de iş birliğini zorlaştırır. STK'ların devleti dengeleyen ve kontrol altına alan yapı olarak görülmesi iş birliğinden uzak durulmasına yol açar.

Fowler, devletlerin, sahip oldukları politik güçlerini tahrip edebileceğinden hatta ulusal güvenliği tehdit etme risklerinden dolayı STK'lara mesafeli durduğunu, Hulme ve Edwards ise STK'ların, devlete yakın olmasının bağımsızlıklarını tehdit edeceğine inandığını belirtir. STK ve devlet ilişkisinde çatışma, STK ve devlet politik faaliyetlerle meşgul olduğunda ve STK'ların devlet politikalarını etkilemek için izin verilebilir çabalarının sınırları konusunda uzlaşmazlığa düşüldüğünde ortaya çıkmaktadır.

İş birliğinde sorumluların ve sorumlulukların önceden net biçimde belirlenmemesi hesap verilebilirliği zorlaştırmaktadır. Hesap verilebilirliğin düşük olması ise hizmetlerde kalite düşüklüğüne, eş güdüm eksikliğine, yararlanıcıların düşük memnuniyetine, kaynak israfına ve etkililik ve etkinlik problemlerine yol açar.

Salamon'a göre, devlet etkisinin bir sonucu olarak STK'lar; aşırı bürokratikleşebilir, aşırı profesyonelleşebilir, politize olabilir ve örgütsel hedefleri göz önüne alarak özerklik ve esnekliklerini kaybedebilir. Smith ve Lipsky'ye göre iş birliği, STK'ları geleneksel yararlanıcılar ve amaçlarından uzaklaştırabilir veya sektör içerisinde kutuplaşmaya yol açabilir. Bir ilişkide daha zayıf taraf olarak STK'lar iş birliği faaliyetiyle devlete tabi olabilir. Devletle ortak hareket ise STK'ların öngörülemezliği, spontaneliği, çeşitliliği ve yenilikçiliğine zarar verebilir.

2.1.5.2. Yerel Yönetimler-STK İş Birliği

STK'lar yerelde kentin tümünü ve genel kamu yararını ve ayrıca doğrudan temsil ettikleri kesimlerin çıkarlarını ilgilendiren görüşleri ve talepleri ilgili kurum ve kuruluşlara iletebilme

vazifesi görmektedir. STK ve devlet ilişkilerini belirlemede yerel siyasetin, yerel temsilcilerin faaliyetlerinin ve yerel kurumsal davranışların anlaşılması gerekmektedir.

Tablo 5-STK'lar ve Yerel Yönetimler

STK-Yerel Yönetim İş Birliğinin Sebepleri	STK'lar ve Yerel Yönetimler İş Birliğinden Elde Edilebilecek Faydalar	STK ve Yerel Yönetimler İş Birliğinin Önündeki Engeller
<p>Yasal gereklilikler, Hizmet kalitesini artırmak, Hizmetlere vatandaş erişimini artırmak, İlişki inşası, Profesyonel tecrübe kazanmak, Çevresel belirsizlikleri azaltmak, Yeni kaynaklar kazanmak, Miyonunu yerine getirmek, Rekabetten kaçınmak, Ortak hedefleri artırmak, Daha güçlü bir şehir inşa etmek, Problemlere ortak biçimde değinmek.</p>	<p>1) Maliyet yönünden faydaları: a) Profesyonel uzmanlık kazanmak b) Ortak biçimde problemlere değinmek c) Daha maliyet etkin ç) Gönüllülere ve diğer kaynaklara erişimin artışı d) Tasarruf e) Kaynakları elde etmek 2) Hizmet geliştirme yönünden faydaları a) Hizmet kalitesini geliştirmek b) Hizmetlere erişimi artırmak 3) İlişki inşası a) Daha güçlü bir toplum inşa etmek b) Toplum ilişkilerini geliştirmek c) Ortak hedefleri artırmak ç) Ortaklık inşa etmek d) Güven artışı e) Çalışanlarda birlikte çalışma ruhunun oluşması f) Yöneticilerde birlikte çalışma ruhunun oluşması g) Artan vatandaş memnuniyeti ğ) İstikrar</p>	<p>a) Yeterince güçlü olmayan ilişki b) Personel ve zaman kısıtlılığı c) Çok fazla bürokrasi ç) Rakip olarak görme d) STK'ların bağımsızlığını koruyamaması e) STK'ların gönüllülerini kaybetmesi f) STK'ların bağışları kaybetmesi g) Bağımsız kalma tercihi ğ) Devletten kaynaklanan negatif tutumlar h) STK'ların zararlı çıkma kaygısı ı) Devletin işi sürdürmeyeceği inancı i) Sorumluluk hakkındaki kaygılar j) Ortaklık özellikleri k) İş birliği süresinin uzunluğu</p>

2.1.6. Dünya’da STK’ların Yönetimi

STK’larda yönetim; üyelerinin ve örgütün belirlenen örgütsel hedeflerini başarmak için faaliyetleri planlama, örgütleme, yönlendirme ve denetleme sürecidir. STK’ların yönetimi farklı motivasyonlar, standartlar, zorluklar ve uygulamaların bir araya gelmesinden oluşmaktadır. STK’lar kar saikiyle hareket etmekten çok misyon saikiyle hareket ederler. STK’ların performansını ölçebilmek ve değerlendirebilmek özel sektöre göre daha zordur.

STK’ların kurumsal yapısı devlet ve özel sektörden farklılaşmaktadır. STK’ların misyonları geniş, örgütsel yapısı karmaşık bir görünümdeydir. Çevresi (paydaşlar, farklı gelir kaynakları, çeşitli yararlanıcıları yönetmek) ve iç bileşenlerinin (kurul, personel, gönüllüler, üyeler, kullanıcılar, müşteriler) çokluğu bu karmaşıklığın nedenidir.

STK’larda karar alma süreçleri demokratiktir ve örgütsel yapı daha gevşektir. STK’lar sermaye yoğun olmaktan ziyade bulunulan hizmetlerin doğası ve faaliyet gösterdiği sahalar nedeniyle emek yoğun olmaya eğilimlidirler. Doğal olarak, STK’lar hem hizmet işlevlerinde (danışmanlık, yardım etme, para toplama), hem de yönetimde (yönetim kurulu v.s.) insan kaynağına ihtiyaç duyar.

STK’larda ücretli ve ücretsiz çalışmanın birçok farklı biçimi bulunur. STK’lar bilhassa örgütsel yaşamlarının başlangıcında gönüllü çalışmaya dayanır ve örgüt büyüdükçe ücretli personel pozisyonları oluşmaya başlar. STK’larda ücretli ve ücretsiz iş arasında bir bulanıklık vardır. Ücretli çalışma; genel olarak çalışan ve çalıştıran arasında ucu açık bir sözleşmeyle düzenlenmiş çalışma saatleri, sürekli ücret veya maaş ve belirli türde iş güvencesi ile tam zamanlı çalışma olarak tanımlanır. STK’larda ücretli çalışanlara; belirli bir maaş veya ücret verilmekte ve bunların sosyal güvenceleri bulunmaktadır. Üyeler ve gönüllüler ise STK’larda ücretsiz çalışanları oluşturmaktadır.

STK’lar gönüllülük faaliyetlerinin en yoğun yapıldığı kurumsal yapılardır. Gönüllülük; sistematik, düzenli ve bilinçli bir faaliyettir. Gönüllülük bilinçli bir eylem, çaba, vaktini sarf etme, bilgi ve beceriyi kullanma, süreklilik, başkalarına yardım, karşılıklı rıza, doğrudan parasal kazanç beklentisi içerisinde olmamayı içermektedir.

Gönüllülük birçok alanda farklı biçimlerde gerçekleşir. Gönüllülüğün üzerinde anlaşılan ortak bir tanımı olmamakla birlikte farklı kültürler ve coğrafyalarda gönüllülüğü ve gönüllüleri tanımlama çalışmaları bulunmaktadır. Gönüllülük bir kurum çatısı altında veya bir kurum çatısı olmadan da gerçekleşebilir.

Gönüllüler, STK'ların başarısında önemli yer tutarlar. Katılımcılığı artırır, farklı düşünce ve yapılardan gelen gönüllüler toplumun sorunlarını çözmek için birlikte hareket ederler. Gönüllüler ve STK'lar varlıklarını birbirlerine bağlı olarak sürdürürler. STK'larda gönüllülüğün güçlenmesi için STK'ların nicelik ve niteliğinin artması gereklidir.

2.2. Türkiye’de Genel Durum

Türkiye’de STK'lar, ulusal ve uluslararası mevzuatta kabul edilen düzenlemeler, Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların destekleri ile yaygınlaşmaktadır. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerdeki STK sayısı ve finansal boyutları ile mukayese edildiğinde geliştirilmesi gereken bir alan görünümündedir.

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) tarafından hazırlanan Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporunda belirtildiği üzere Türkiye’de sivil toplum hareketi, son yıllardaki gelişimine rağmen vatandaşların büyük bölümünden kopuk kalmakta ve sadece küçük bir kesimine hitap etmektedir. Vatandaş katılımı dar, derin ve çeşitli sosyal grupların göreceli olarak temsil edilebildiği bir şekilde gerçekleşmektedir.

STK'ların önemli bir kısmını vakıflar ve dernekler oluşturmaktadır. Türkiye’de vakıf anlayışı köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte yaygınlık gösterememiştir. Osmanlı Dönemi ile mukayese edildiğinde de sayının az olduğu ve yeterince gelişme göstermediği görülmektedir. Mevcut vakıfların önemli bir kısmı da yine devlet destekli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır. Dernekler 20’inci yüzyılın başından itibaren kurulmaya başlanmıştır. Özellikle verilen hibe destekleri ve Avrupa Birliği süreci dernek sayısının artışında etkili olmuştur.

2.2.1. Kapsam ve Mevzuat

Türkiye’de üçüncü sektörde yer alan kuruluşları anlatmak için kullanılan en yaygın kavram “sivil toplum kuruluşu” ifadesidir. Türk Dil Kurumuna göre “Toplumdaki çeşitli sorunları

bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birlik, sivil toplum örgütü” olarak tanımlamaktadır.

Yasal tanımlamalara bakıldığında Türkiye’de üçüncü sektördeki yapıları tanımlamak için kanunlarda, hukuki düzenlemelerde ve yargı kararlarında sivil toplum, sivil toplum kuruluşu, gönüllü kuruluşlar, yardım kuruluşları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve hayır kuruluşları gibi farklı kavramlar bulunmakta ve bunlar farklı bağlamlarda kullanılabilir. Yasalara bakıldığında STK’lar denilince bu kuruluşların hangi kuruluşlardan oluştuğunu doğrudan belirleyen bir düzenleme bulunmamaktadır.

Türkiye’de STK’ların işlevsel rollerine göre tanımlanmasını 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununda görebilmekteyiz. Söz konusu Kanunun amaç başlıklı 1’inci maddesinde “Bu Kanunun amacı; fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir” denilerek bu Kanunda belirtilen amaçlara yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerinin kendi aralarından seçecekleri temsilcilerinin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakfının mütevelli heyetinde görev alacağı belirtilmiştir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanununa göre vakıflar “gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal toplulukları” olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye, Selçuklu ve Osmanlı döneminden bugüne kadar yaşayan güçlü bir vakıf geleneğine sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde adalet ve güvenlik haricinde eğitimden sağlığa kadar günümüzde devletin üstlendiği birçok toplumsal hizmeti vakıflar üstlenmiştir. Günümüzde de Türkiye’de bulunan vakıflar eğitimden, sağlığa, kültür ve sanattan yardım faaliyetlerine kadar farklı alanlarda faaliyetler göstermektedir.

Anayasa dahil birçok kanun ve mevzuat hükmünde vakıfları ilgilendiren hükümler yer almaktadır. Anayasa’nın Dernek Kurma Hürriyeti başlıklı 33’üncü maddesinin son cümlesinde “Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır” denilmektedir. Türk Medeni

Kanununun 101'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında “vakıflarda üyelik olmaz” hükmü Anayasadaki bu ibareye dayanılarak Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmiştir. Buna göre vakıf senedinde üyeliğe ilişkin hüküm bulunan vakıflara üye olunabilmektedir.

Vakıflarla ilgili düzenlemeler 4721 sayılı Türk Medeni Kanunun üçüncü bölümünde yer almaktadır. Kanunda vakıfların tanımı, kuruluşu ve işleyişine dair hükümler bulunmaktadır. Vakıflar Kanununda vakıflar; mazbut, mülhak ve yeni vakıflar, cemaat ve esnaf vakıfları başlıkları altında tanımlanmaktadır. Mazbut ve mülhak vakıflar 1935 tarihli Türk Medeni Kanunundan önce kurulan vakıflardır. Mazbut vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmektedir. Mülhak vakıflar ise vakfedenlerin soyundan gelen kişilerin yönettiği vakıflardır. Cemaat vakıfları ise Türkiye’de yaşayan gayrimüslim cemaatlere ait vakıflardır. Esnafın seçtiği yönetim kurulu tarafından yönetilen vakıflar esnaf vakfı olarak adlandırılmaktadır. Yeni vakıflar ise Türk Medeni Kanunu’na göre kurulan vakıflardır. Yeni vakıflardan bazıları devlet tarafından kurulmaktadır. Bu vakıflar ise kamu tarafından kurulan vakıflar olarak adlandırılmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre **2016 yılı** itibarıyla vakıfların türlerine göre sayısal dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 6-Vakıfların Türlerine Göre 2016 yılı Vakıf Sayısı

Vakıflar	Toplam Sayı
Mülhak	262
Cemaat	167
Esnaf	1
Yeni Vakıf	5100
Yurtdışında Kurulan Vakıfların (Yabancı Vakıflar) Türkiye’deki Şube/Temsilcilik Sayısı	22

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2016

Yukarıdaki tabloya göre Türkiye’de vakıfların çok büyük bir kısmını yeni vakıflar oluşturmaktadır. Yeni vakıflara ilişkin temel veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 7-Yeni Vakıflara İlişkin Veriler

		2012	2013	2014	2015	2016
Vakıflarda Üyelik	Gerçek kişi sayısı	1.165.166	1.064.795	1.091.481	1.146.370	1.219.614
	Tüzel kişi sayısı	24.668	54.052	59.301	31.312	27.927
Üyesi Olan Vakıf Sayısı	Üyeleri sadece gerçek kişi	2.895	2.978	3.077	3.152	3.000
	Üyeleri sadece tüzel kişi	167	149	143	154	140
	Üyeleri gerçek ve tüzel kişiler olanlar	647	628	652	635	597
Ücretli Çalışan Personel Sayısı		16.039	17.214	16.845	17.107	17.093
Ücretli Çalıştıran Vakıf Sayısı		1.839	1.871	1.897	1.924	1.861
Gönüllü Çalışan Personel Sayısı		1.007.156	1.107.849	1.021.858	1.021.710	1.025.538
Gönüllü Personel Çalıştıran Vakıf Sayısı		623	613	605	601	612
Vakıflarca Gerçekleştirilen Uluslararası Faaliyet Sayısı		354	321	305	378	311
Uluslararası Faaliyetlerde Bulunan Vakıf Sayısı		132	129	124	125	131
İşletme Esasına Göre Defter Tutan Vakıf Sayısı		730	773	814	855	871
Bilanço Esasına Göre Defter Tutan Vakıf Sayısı		3.824	3.880	3.970	4.048	3.928

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2017

Türkiye’de STK’lar denilince dernekler ilk akla gelen kurumlardandır. Türkiye’de dernekleşme ve dernekçiliğin gelişimi daha çok 19 ve 20’nci yüzyılda yaşanan gelişmelerin sonucudur. Dernekler hukukuna ilişkin ilk düzenlemelere Fransız Dernekler Kanunundan ilham alarak hazırlanan 1909 tarihli Cemiyetler Kanununda yer verilmiştir. Cemiyetler Kanunuyla; İzçiler Ocağı, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Türk Ocağı, Türk Yurdu Cemiyeti, Çiftçiler Derneği, Sanatkâran Cemiyeti, Hilal-i Ahmer, Donanma Cemiyeti gibi pek çok cemiyet kurulmuş bunlardan bazıları varlıklarını günümüze kadar sürdürülmüştür.

Cumhuriyetin ilanından sonra İsviçre Medeni Kanunu dikkate alınarak hazırlanan 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu’nda cemiyetlere ilişkin hükümler bulunmaktadır. 1938 yılında Cemiyetler Kanunu çıkarılmış ve sonrasında 1972 yılında 1630 sayılı Dernekler Kanunu çıkarılmıştır. 1983 yılında 2908 sayılı Dernekler Kanunu çıkarılmış ve bugünkü Dernekler Kanunu 2004 yılında yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de derneklerle ilgili özellikle 1980 sonrasında ciddi gelişmeler yaşanmış ve Avrupa Birliği reformlarının da etkisiyle derneklerin yasal mevzuat sıkıntılarının pek çoğu giderilmiştir. Bununla birlikte kurulan derneklerden bazılarının faaliyetlerini aktif olarak sürdürümemeyerek feshedildiği görülmektedir.

Derneklerin varlığı ve işleyişine ilişkin gerek ulusal gerekse de uluslararası mevzuatta birçok düzenleme bulunmaktadır. Anayasanın dernek kurma hürriyeti başlıklı 33’üncü maddesinde “Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır” denilmektedir. Bu maddeye göre dernek kurma ve derneğe üye olma ve üyelikten ayrılma Anayasa ile güvence altına alınan bir haktır.

Türkiye’nin onayladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin dernek kurma ve toplantı özgürlüğü başlıklı 11’inci maddesinin ilk fıkrasında ise “Herkes asayişini bozmayan toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara katılmak haklarına sahiptir” denilmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 20'nci maddesinin 1'inci ve 2'nci fıkralarında “Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır. Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz” denilmektedir.

Derneklerin işleyişini mevzuatta düzenleyen birçok kanun ve yönetmelik bulunmaktadır. 4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun 56'ncı maddesinde dernekler “Gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları” olarak tanımlanmaktadır. Aynı Kanunun 57'inci maddesinde “Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Dernek kurucularının fiil ehliyetine sahip olması gerekir” ifadeleri yer almaktadır. 58'inci madde ise “Her derneğin bir tüzüğü bulunur. Dernek tüzüğünde derneğin adı, amacı, gelir kaynakları, üyelik koşulları, organları ve örgütü ile geçici yönetim kurulunun gösterilmesi zorunludur. Dernek tüzüğü, kanunun emredici hükümlerine aykırı olamaz. Dernek tüzüğünde düzenlenmemiş konularda kanun hükümleri uygulanır.” hükmüne yer vermiştir.

Derneklerle ilgili en geniş düzenlemeler 5253 sayılı Dernekler Kanununda yer almaktadır. Bu Kanunun 1'inci maddesinde “Bu Kanunun amacı; dernekler, dernek şube veya temsilcilikleri, federasyonlar, konfederasyonlar ve yabancı dernekler ile merkezleri yurt dışında bulunan dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşların Türkiye'deki şube veya temsilciliklerinin yasak ve izne tâbi faaliyetlerini, yükümlülüklerini, denetimlerini ve uygulanacak cezalar ile derneklere ilişkin diğer hususları düzenlemektir.” denilmektedir. Kanunun tanımlar başlıklı 2'nci maddesinde dernek “Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları” olarak ifade edilmektedir. Bu Kanunun dernek görevlileri ve ücretleri başlıklı 13'üncü maddesinde “dernek hizmetleri gönüllüler veya yönetim kurulu kararı ile göreve başlatılan ücretliler aracılığıyla yürütülür” denilmektedir.

Kamu yararına çalışan dernek statüsüne sahip olmak bazı imtiyaz, istisna ve ayrıcalıklar getirmektedir. Dernekler Kanununun 27'nci maddesinde “Kamu yararına çalışan derneklerin mallarına karşı suç işleyenler Devlet malına karşı suç işlemiş gibi cezalandırılır” denilerek

buradaki malların kamusalılığı ifade edilmektedir. Bu derneklerin yönetici ve deneticilerinin Mal Bildiriminde Bulunulması Hakkında Kanuna göre mal bildiriminde bulunması zorunludur.

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığının verilerine göre Türkiye’de faal derneklerin sayısı 2018 yılı Ocak ayı itibariyle 112.000 rakamına yaklaşmıştır. TÜİK verilerine göre 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusunun 79 milyon 814 bin 871 kişi olduğu dikkate alındığında 712 kişiye bir dernek düştüğü görülmektedir.

Faal 112.000 dernekten 390 tanesi kamuya yararlı dernek statüsüne sahiptir. Diğer taraftan, Dernekler Dairesinin 2014 yılı Türkiye toplam nüfusunu dikkate alarak yaptığı çalışmada derneklere üye vatandaş sayısının 10,969,533 olduğunu ve derneklere üye olanlar arasında da kadın üye yüzdesinin yüzde 2,92 ve erkek üye yüzdesinin 11,39 olduğu görülmektedir.

2016 yılında derneklerde çalışan sayılarına bakıldığında maaşlı çalışan sayısının 37.157 ve gönüllü çalışan sayısının 17.511 olduğu görülmektedir.

Dernekler 21 farklı alanda faaliyet göstermektedir. Aşağıdaki tabloda derneklerin faaliyet sahaları ve bu faaliyet sahalarındaki dernek sayıları yer almaktadır:

Tablo 8-Derneklerin Faaliyet Sahaları

Dernek Faaliyet Sahası	Sayısı
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	34.886
Spor ve Spor ile ilgili Dernekler	22.337
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler	18.116
İnsani Yardım Dernekleri	5.627
Eğitim Araştırma Dernekleri	6.030
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	5.619
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	2.516
Çevre, Doğal Hayat ve Hayvanları Koruma Dernekleri	2.278
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri	2.525
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	1.726
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	2.310
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	1.498
Engelli Dernekleri	1.378
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler	1.163
Düşünce Temelli Dernekler	1.172
Uluslararası Teşekküller ve İş birliği Dernekleri	639
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	693
Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri	625
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	319
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	367
Çocuk Dernekleri	16

Kaynak: Dernekler Dairesi, 2018

Yukarıdaki tabloya göre faaliyet sahası itibarıyla dernek sayılarına bakıldığında ilk üç sırayı mesleki ve dayanışma dernekleri, sporla ilgili dernekler ve dinî amaçlı olarak kurulan dernekler oluşturmaktadır.

2.2.2. Sorumlu Kurum ve Kuruluşlar

5737 sayılı Vakıflar Kanunu “Vakıfların yönetimi, faaliyetleri ve denetimine, yurtiçi ve yurtdışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tescili, muhafazası, onarımı ve yaşatılmasına, vakıf varlıklarının ekonomik şekilde işletilmesi ve değerlendirilmesinin sağlanmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi; Vakıflar Genel Müdürlüğünün kuruluşu ile müdürlüğün teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarının düzenlenmesi” amacıyla çıkarılmıştır. Bu Kanuna göre Türkiye’de vakıfların yönetiminden, gözetiminden, denetiminden ve temsilinden sorumlu kurum Vakıflar Genel Müdürlüğüdür.

Vakıflar Kanununa göre karşılıklılık esasına dayalı olarak yabancılar da Türkiye’de vakıf kurabilmektedir. Merkezleri yurt dışında bulunan yabancı vakıflar, Dernekler Yönetmeliği’nin 22’nci maddesine göre; uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, karşılıklı olmak koşulu ile Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, Bakanlığın izniyle Türkiye’de doğrudan faaliyette bulunabilir, temsilcilik kurabilir, şube açabilir, üst kuruluşlar kurabilir, kurulmuş üst kuruluşlara katılabilir veya kurulmuş vakıflarla iş birliği yapabilirler.

Derneklerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere 2003 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde ana hizmet birimi olarak Dernekler Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Daha öncesinde derneklerle ilgili iş ve işlemler Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde dernekler birimince yerine getirilmekteydi. Dernekler Kanunu’na göre derneklerin il ve ilçelerde iş ve işlemlerini yürütmek üzere illerde valilikler bünyesinde il dernekler müdürlüğü, ilçelerde ise kaymakamlıklar bünyesinde dernekler büro şefliği kurulmuştur.

Derneklerden bazıları kamuya yararlı dernek statüsünde faaliyet göstermektedir. Devlet Denetleme Kurulunun kamuya yararlı dernekler ile ilgili yaptığı çalışmada kamuya yararlı dernek statüsü verilmesinde bazı ülkelerde vergi makamları (Almanya gibi), bazılarında ilgili mahkemeler (Macaristan gibi) veya Adalet Bakanlığı gibi kamu kurumları (Bulgaristan) yetkilidir. İngiltere gibi ülkelerde ise bağımsız kurumlar bu yetkiye sahiptir. Dernekler Kanunu’nun 27’nci maddesinde “Kamu yararına çalışan dernekler, ilgili bakanlıkların ve Maliye Bakanlığının görüşü üzerine, İçişleri Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir. Bir derneğin kamu yararına çalışan derneklerden sayılabilmesi için, en az bir yıldan beri faaliyette bulunması ve derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek üzere giriştiği faaliyetlerin

topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikte ve ölçüde olması şarttır. Kamu yararına çalışan dernek statüsünün kazanılması, kaybedilmesi ve gerekli belgeler ile diğer esas ve usuller yönetmelikte düzenlenir” denilmektedir.

2.2.3. Ulusal Politikalar

Türkiye’de STK’ların ilişkileri, iş birliği, finansmanı ve kurumsallaşması konularında güçlü bir tecrübe ve sağlam bir alt yapı bulunmaktadır. AB sürecinin ulusal bir hedef olması STK’ların da güçlenmesine ve gelişmesine yardımcı olmuştur. STK’lar yerelde başarılı iş birliği modelleri geliştirerek kalkınmanın önemli bir paydaşı olmuştur. STK’lara yönelik mali destekler verilmekte, vergi düzenlemeleri yapılmakta ve bu kuruluşların kurumsallaşma çalışmalarına ivme kazandırılması desteklenmektedir.

2.2.3.1. STK’ların Diğer Kurumlarla İş Birliği

Türkiye’de STK’lar ve devlet iş birliği işsizlikten, afetle mücadeleye, çevre koruma projelerinden, kadına yönelik şiddeti önlemeye kadar çok farklı alanlarda gerçekleşmektedir. Türkiye’de STK’lar ve devlet iş birliğinin geliştirilmesi kalkınmanın bir unsuru olarak da görülmektedir. 2014-2018 yıllarını kapsayan 10’uncu Kalkınma Planında sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin çerçevesi, yöntemleri ve çeşitliliğinin artırılması vurgulanmaktadır. Planın sivil toplum kuruluşları ile ilgili politikalar başlığı altında ise bu kuruluşların kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacağı, STK’ların kalkınma sürecine daha fazla katkı yapabilmeleri amacıyla gerçek ve tüzel kişilerin yapacakları mali desteklere yönelik vergisel teşviklerin gözden geçirileceği ve geliştirileceği ve ayrıca denetim standartlarının belirleneceği, etkin ve objektif denetime önem verileceği belirtilmektedir.

Anayasa’da STK ve devlet iş birliğine dair doğrudan bir ifade bulunmamaktadır. 5253 sayılı Dernekler Kanununun Yardım ve İş Birliği başlıklı 10’uncu maddesinde “... 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun hükümleri saklı kalmak üzere, dernekler kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütebilirler. Bu projelerde kamu kurum ve kuruluşları, proje maliyetlerinin en fazla yüzde ellisi oranında aynî veya nakdî katkı sağlayabilirler. 4857 sayılı İş Kanununun 30’uncu maddesi çerçevesinde engellilerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve mesleki

rehabilitasyonu, kendi işlerini kurmaları, engellilerin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojilerine ilişkin projeler ile benzeri projelerde bu oran aranmaz” ifadeleri yer almaktadır.

5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanunun temel ilkeler başlıklı 2’nci maddesinde “**a)** Dernek ve vakıflar, kamu kurum ve kuruluşlarının ismini alamaz, bu kurum ve kuruluşların hizmet binaları ve müştemilatı içinde faaliyet gösteremez ve bu kuruluşlara ait araç ve gereci kullanamaz **b)** Dernek ve vakıflar kamu kurum ve kuruluşlarının sundukları hizmetlerle ilgili olarak gerçek ve tüzel kişilerden ücret, bağış, katkı payı ve benzeri adlar altında herhangi bir karşılık alamaz **c)** Kamu hizmetlerinde kullanılan araç, gereç, evrak, form ve benzeri malzemenin, bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflardan temin edilmesi istenemez **ç)** Kamu görevlileri görev unvanlarını kullanarak dernek ve vakıf organlarında görev alamaz **d)** Dernek ve vakıf organlarında görev alan kamu görevlileri, bu görevleri nedeniyle ücret, huzur hakkı veya başka bir ad altında herhangi bir karşılık alamaz **e)** Dernek ve vakıfların yardım toplama ve bağış kabul hizmetlerinde kamu görevlileri çalıştırılmaz **f)** Kamu kurum ve kuruluşlarının bütçelerinden bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflara ödenek, yardım veya herhangi bir kaynak aktarılamaz **g)** Kamu kurum ve kuruluşları, personel maaş ve ücretlerinden, kaynağında kesinti yaparak bu Kanun kapsamındaki dernek ve vakıflara aktarma yapamaz **ğ)** İhaleyi yapan kurum ve kuruluş bünyesinde bulunan veya bu kurum ve kuruluşlarla ilgili her ne amaçla kurulmuş olursa olsun vakıf ve dernekler ile bunların sermayesinin yarısından fazlasına sahip oldukları şirketler, bu kurum ve kuruluşların 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu’na göre yapacakları ihalelere katılamazlar” denilmektedir. Kanunun bu maddesiyle dernek ve vakıfların kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilişkilerinde uyulması gereken hususlara yer verilmiştir.

Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin genel ilkeler başlıklı 5 inci maddesinin (b) bendiyle stratejik planlama sürecine sivil toplum kuruluşlarının katılımlarının sağlanması ve katkılarının alınması düzenlenmektedir.

Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin görüş alma başlıklı 6’ncı maddesinin 2 inci fıkrasıyla; Başbakanlık, bakanlıklar, bağlı, ilgili, ilişkili kurum ve kuruluşlar ile diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından hazırlanacak kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararı eki kararlar ve diğer düzenleyici işlemlerin taslakları

hakkında konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinden de faydalanılacağı belirtilmektedir.

Türkiye’de yerel yönetimler ve STK ilişkileri ve iş birliği düzenlemeleri 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda düzenlenmiştir.

5393 sayılı Belediye Kanununun hemşehri hukuku başlıklı 13’üncü maddesinde “...Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır” denilerek STK’ların karar alma mekanizmalarına katılımına önem verildiği gösterilmektedir.

İhtisas komisyonları başlıklı 24’ üncü madde de “...Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir” denilmek suretiyle STK’ların yerel yönetimle ilgili konularda görüş ve desteğine vurgu yapılmaktadır. İhtisas Komisyonlarına katılım ile ilgili benzer düzenlemeler Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda da düzenlenmiştir.

Belediye Kanunu’nun belediyenin giderleri başlıklı 60’ıncı maddenin (m) fıkrasında “yurtiçi ve yurtdışı kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve proje giderleri” ile İl Özel İdaresi Kanunu’nun İl özel idaresinin giderleri başlıklı 43’üncü maddesinin (1) inci fıkrasında “Yurtiçi ve yurtdışı kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderleri” denilerek ortak hizmet ve projelerden bahsedilmektedir.

Belediye Kanununun Kent Konseyi başlıklı 76’ ıncı maddesinde ise “Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye

çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasî partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usûl ve esasları İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.” denilerek STK-yerel yönetimler iş birliğinin yapısı ve işleyişi belirlenmiştir.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumlulukları başlıklı 7’ inci maddesinin (v) bendinde “Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işletirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak” denilmiştir. Söz konusu madde ile büyükşehir ve ilçe belediyelerinin belediye hizmetlerinin yerine getirilmesinde sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapması bir görev ve sorumluluk olarak yer almıştır.

Türkiye’de sivil toplumun gelişimi sürecine AB katılım süreci ivme kazandırmıştır. AB dinamik, çoğulcu ve yetkin sivil topluma önem atfetmekte ve kamu ile STK’lar arasında yapıcı ilişkiler kurulmasının önemini kabul etmektedir.

Türkiye’nin aday ülke statüsü alması sonrasında, örgütlenme özgürlüğü ve sivil toplum ile ilgili mevzuatta önemli değişiklikler yapılmış ve bu alandaki kısıtlamaların pek çoğu kaldırılmıştır. 2003-2008 dönemindeki reformlar, sivil topluma ilişkin yasal çerçevenin güçlendirilmesi adına bir dönüm noktası niteliğindedir. Bu dönemde doğrudan sivil toplumu ilgilendiren mevzuatta kayda değer düzenlemeler yapılmıştır.

AB, Türkiye’de sivil toplumun katılımcı ve dinamik bir demokrasi için giderek artan önemini dikkate alarak, sivil toplumun gelişimini ve sivil toplum diyalogunu desteklemeye devam etmektedir. Bu nedenle, Sivil Toplum, Ülke Strateji Belgesinde Demokrasi ve Yönetişim Sektörü altında bir alt sektör olarak kabul edilmektedir.

STK'ların Türkiye-Avrupa Birliği (AB) katılım sürecinin bir parçası haline getirilmesi, kamu ve sivil toplumun birlikte çalışma kültürünün geliştirilmesi, karşılıklı bilgi ve deneyim aktarımının güçlendirilmesi demokrasi kültürünün gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde en önemli paydaşlardan birini STK'lar oluşturmaktadır.

AB'ye aday bir ülke olan Türkiye'nin de faydalanmakta olduğu Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı'nın (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) 2014-2020 yıllarını kapsayan ikinci döneminde, Türkiye'nin önerisiyle "sivil toplum" bir sektör önceliği olarak kabul edilmiştir. 26 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe giren Ülke Strateji Belgesi'nde sivil toplum sektörünün hedefi (1) Kamu sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesi, (2) STK'lara yönelik yasal çerçevenin iyileştirilmesi, (3) STK'ların kapasitesinin güçlendirilmesi ve (4) Sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi şeklinde tanımlanmıştır. Yedi yıllık 2014-2020 dönemi için Sivil Toplum Sektörüne ayrılan toplam bütçe yaklaşık 190 milyon Avro'dur.

Sivil toplum sektörüne mali desteğin genel hedefi demokratik yapıları ve süreçleri, temel hakları ve hukukun üstünlüğünü güçlendirmek, böylelikle AB entegrasyon sürecini desteklemektir.

Ülke Strateji Belgesinde kaydedildiği üzere, politika ve demokratik katılım süreçlerine daha aktif demokratik katılım yoluyla sivil toplumun gelişimini desteklemek, temel haklar ve diyalog kültürünü ilerletmek ve Türkiye ile Avrupa sivil toplumları arasında sivil toplum diyalogunu ve kültürler arası değişimi geliştirmek amacıyla Sivil Toplum Sektörü kapsamında sektör desteği sağlanmaktadır.

Sivil toplum sektöründe beklenen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- Elverişli ortamı iyileştirme yoluyla politika süreçlerinde sivil toplumla istişareye ve sivil toplumun bu süreçlere aktif katılımına imkan sağlanması;
- Başta hak temelli kuruluşlar olmak üzere sivil toplumun kapasitesinin, temsil kabiliyetinin ve ağ kurma düzeyinin artması;
- Türkiye ve AB arasında insanlar arasında değişimin daha üst düzeyde sürdürülmesi.

2.2.3.2. Vakıf ve Derneklere Yardımlar

Dernekler ve vakıflara yardıma ilişkin mali düzenlemelerin ilki yardım alma ve yardım toplama başlıkları altında toplanabilir. 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanununun bütçelerden yardım yapılması başlıklı 29'uncu maddesinde “Gerçek veya tüzel kişilere kanuni dayanağı olmadan kamu kaynağı kullandırılmaz, yardımda bulunulamaz veya menfaat sağlanamaz. Ancak, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin bütçelerinde öngörölmüş olmak kaydıyla; kamu yararı gözetilerek dernek, vakıf, birlik, kurum, kuruluş, sandık ve benzeri teşekküllere yardım yapılabilir” denilmektedir. 5018 sayılı Kanunun bu maddesine dayanılarak “Dernek, Vakıf, Birlik, Kurum, Kuruluş, Sandık ve Benzeri Teşekküllere Genel Yönetim Kapsamındaki Kamu İdarelerinin Bütçelerinden Yardım Yapılması Hakkında Yönetmelik” çıkarılmıştır.

2860 sayılı Yardım Toplama Kanunuyla yardım toplamaya yetkili kişi ve kuruluşlar ve bunların hangi amaçla yardım toplayabilecekleri belirlenmekte, yardımın toplanmasına, kullanılmasına ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslar düzenlenmektedir. Ancak dernekler ve bunların üst kuruluşlarına ve bağış kabulüne yetkili vakıflara kendi statülerine göre üyeleri ve diğer kişiler tarafından yapılacak bağış ve yardımlarla bunların öz kaynaklarından sağlayacakları gelirler, bu Kanunun kapsamı dışındadır. Kamu yararına uygun olarak, amaçlarını gerçekleştirmek, muhtaç kişilere yardım sağlamak ve kamu hizmetlerinden bir veya birkaçını gerçekleştirmek veya destek olmak üzere dernekler ve vakıflar yardım toplayabilirler. Bu Kanuna göre kişiler ve kuruluşlar, yetkili makamdan izin almadan yardım toplayamazlar. Kamu yararına çalışan dernek ve vakıflardan hangilerinin izin almadan yardım toplayabilecekleri, İçişleri Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenmektedir. Dernekler Dairesi Başkanlığı verilerine göre izin almadan yardım toplamaya yetkili dernek ve vakıfların adedi 20 ile sınırlıdır. Kamuya yararlı dernek sayısının 390 olduğu ve vergi muafiyeti olan vakıf sayısının 267 olduğu dikkate alındığında bu oranın yaklaşık yüzde 3 olduğu görölmektedir.

2.2.3.3. Vakıf ve Derneklerin Vergi Statüsü

Dernek ve vakıflar finansal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla birtakım vergi istisnaları ve muafiyetlerinden yararlanmaktadır. Gelirlerinin en az 2/3' ünün nevi itibarıyla genel

ve özel bütçeli idarelerin bütçeleri içinde yer alan bir hizmetin veya hizmetlerin yerine getirilmesini amaç edinmek üzere kurulan vakıflar ile münhasıran devlet üniversitelerinin faaliyetlerinin devam ettirilmesi ve desteklenmesi amacıyla kurulan vakıflara Maliye Bakanlığının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınabilmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün 2016 yılı verilerine göre toplam yeni vakıf sayısının 5.100 olduğu ve yukarıda bahsedildiği üzere vergi muafiyeti olan vakıf sayısının 267 olduğu dikkate alındığında bu oranın yüzde 5 olduğu görülmektedir. Dernekler Dairesi Başkanlığının 2018 yılı verilerine göre faal dernek sayısının 112.000 ve kamuya yararlı dernek sayısının 390 olduğu dikkate alındığında derneklerin sadece %0,3 (binde 3'ü) vergi muafiyeti kapsamındadır. Bu rakamlara göre vergi muafiyet ve istisnasından yararlanan dernek ve vakıfların oranı görece olarak çok küçüktür.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 1 inci maddesine dayanılarak dernek ve vakıfların kurumlar vergisi mükellefleri arasında sayılmadığı, aynı maddenin (ç) bendinde ise vakıf ve derneklere ait iktisadi işletmelerin kurumlar vergisi mükellefiyeti kapsamına alındığı belirtilmektedir. Dernekler, Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinde nakden veya hesaben ödeme yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecbur tutulanlar arasında sayılmıştır. Gelir Vergisi Kanununun 94 üncü maddesinin (5/b) bendinde, vakıflar (mazbut vakıflar hariç) ve derneklere ait gayrimenkullerin kiralanması karşılığında bunlara yapılan kira ödemelerinden gelir vergisi tevkifatı yapılacağı hükme bağlanmıştır.

Mevzuatta kamu yararına çalışan dernekler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara sağlanan istisna ve muafiyetlere ile bunlara yapılan bağış ve yardımlara aşağıdaki tabloda yer verilmektedir:

Tablo 9-Kamu Yararına Çalışan Dernekler ve Bakanlar Kurulunca Vergi Muafiyeti Kazanan Vakıflara Tanınan İstisna ve Muafiyetler

Kanun adı	Kanun maddesi	Açıklama
3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu	13' üncü madde 1' inci fıkrasının (h) bendi	Türkiye Kızılay Derneğine tüzüğünde belirtilen amaçlarına uygun olarak yapılan teslim ve hizmetler; Türkiye Kızılay Derneğinin ulusal ve uluslararası işbirlikleri, uluslararası mensubiyet ve üyelikleri, Birleşmiş Milletlere bağlı kurum ve kuruluşlar ile uluslararası akreditasyonu olan yardım kuruluşlarıyla yürüttüğü insani yardım faaliyetleri kapsamındaki teslim ve hizmetleri katma değer vergisinden istisna tutulmuşlardır.
	17'inci madde 1 ve 2'inci fıkrası	Kültür ve Eğitim Amacı Taşıyan İstisnalar ve Sosyal Amaç Taşıyan İstisnalar fıkrasında belirtilen kapsamdaki mal ve hizmet teslimleri Katma Değer Vergisinden istisna tutulmuşlardır.
193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu	89'uncu madde 4'üncü fıkrası	Gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlere kamu yararına çalışan dernekler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara yıllık toplamı beyan edilecek gelirin % 5'ini (kalkınmada öncelikli yöreler için % 10'unu) aşmamak üzere, makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar vergi matrahından indirilebilmektedir.
	89'uncu madde 7'inci fıkrası	Bu fıkra kapsamındaki faaliyetlerine ilişkin harcamalar ile bu amaçla yapılan her türlü bağış ve yardımların % 100'ü (Bakanlar Kurulu, bölgeler ve faaliyet türleri itibarıyla bu oranı yarısına kadar indirmeye veya kanuni oranına kadar çıkarmaya yetkilidir) matrahtan indirilebilmektedir.
5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu	5'inci madde 1' inci fıkrasının (1) bendi	Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara veya kamu yararına çalışan derneklere bağlı rehabilitasyon merkezlerinin işletilmesinden, ilgili Bakanlığın görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığının belirleyeceği usuller çerçevesinde beş hesap dönemi itibarıyla elde edilen kazançlar kurumlar vergisinden istisna tutulmuştur.

	10 uncu maddesinin 1 inci fıkrasının (c) bendi	Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ve kamu yararına çalışan derneklere makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımların toplamının o yıla ait kurum kazancının % 5'ine kadar olan kısmının, kurumlar vergisi beyannamesinde ayrıca gösterilmek şartıyla kurum kazancından indirim konusu yapılması mümkündür.
	10 uncu maddesinin 1 inci fıkrasının (d) bendi	Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve kamu yararına çalışan dernekler tarafından yapılan veya Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen ya da desteklenmesi uygun görülen bentte sayılan faaliyetlere ilişkin harcamalar ile makbuz karşılığı yapılan bağış ve yardımların %100'ü kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirilebilecektir.
7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu	3'üncü madde (a) bendi ile 4'üncü madde (k) bendi	-Umuma yararlı cemiyetler veraset ve intikal vergisinden muaftır. -Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara kuruluşu için veya kurulduktan sonra tahsis olunan mallar veraset ve intikal vergisinden müstesnadır.
1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu	4/e, 4/m, 4/s 14/c ve 14/f fıkraları	-Kamu menfaatlerine yararlı derneklere (Kurumlar Vergisine tabi işletmelere ait olmamaları veya bunlara tahsis edilmiş bulunmamaları şartıyla) ait bina ve araziler kiraya verilmemek şartıyla bina ve arazi vergisinden muaftır. -Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ait binalar (Vakıf senedindeki cihete tahsis edilmek şartıyla) kiraya verilmemek şartıyla bina vergisinden muaftır. -Türk Silahlı Kuvvetlerini (Jandarma Genel Komutanlığı dahil) güçlendirmek amacıyla kurulmuş vakıflara ait bina, arazi ve arsalar bina ve arazi vergisinden muaftır (Kiraya verilmeme şartı aranmaz).
2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu	19/3 fıkrası	-Okul dernekleri ile kamu yararına çalışan dernekler eğlence vergisinden istisnadır.

488 sayılı Damga Vergisi kanunu	“Damga vergisinden istisna edilen kâğıtlar” başlıklı Kanuna ekli (2) sayılı tablonun “V-Kurumlarla ilgili kâğıtlar” başlıklı bölümü	(17) numaralı fıkrada yer alan “Genel menfaatlere yararlı derneklerin her türlü işlemlerinde düzenlenen ve Damga Vergisi bu teşekküller tarafından ödenmesi gereken kâğıtlar” hükmü uyarınca, genel menfaatlere yararlı dernekler her türlü işlemlerinde düzenlenen kâğıtlara ilişkin damga vergisinden muaftır. (19) numaralı fıkra uyarınca, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıfların kuruluş işlemlerinde düzenlenen her türlü kâğıtlar damga vergisinden müstesnadır.
492 sayılı Harçlar Kanunu	59/b fıkrası	“Kamu menfaatlerine yararlı dernekler ile Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıfların iktisap edecekleri gayrimenkullerin ve sair aynı hakların tescilleri ve şerhi gerektiren işlemleriyle bu dernek ve vakıflara ait tesislerin ve bu tesislerin sonradan iktisap edecekleri gayrimenkullerin ve sair aynı hakların tescilleri ve şerhi gerektiren işlemleri ve bunların terkinleri amir hükümleri doğrultusunda belirtilen iş ve işlemlerinde harç ödemesinden istisna tutulmuşlardır.

2.2.3.4. Vakıf ve Derneklere Verilen Hibeler

Türkiye’de STK’lar ve devlet iş birliği kapsamında mali düzenlemelerin üçüncüsü kamu kurum ve kuruluşları tarafından dernek ve vakıflara verilen hibe desteklerine ilişkin düzenlemelerdir. STK’ların yürüttükleri proje ve faaliyetler için kamu bütçesinden tahsis edilen hibe destekleri yerel, bölgesel, ulusal veya uluslararası faaliyetler için kullanılabilir. Bu kapsamda bazı kamu kurum ve kuruluşları tarafından STK’lara sağlanması öngörülen hibelerin hukuki dayanaklarına çalışma kapsamında hazırlanan aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo 10- Kamunun Hibe Desteklerinin Hukuki Temelleri

Hibe Vermeye Yetkili Kurum	Hukuki Dayanak	Açıklama
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yerel Yönetimlerin, Derneklerin ve Vakıfların Projelerine Yapılacak Yardımlara İlişkin Yönetmelik	Fikri mülkiyet sisteminin güçlendirilmesi ve kültürel ve sanatsal faaliyetlerin yürütülmesi amacı taşıyan projelere destek verilmektedir.
Gençlik ve Spor Bakanlığı	Gençlik ve Spor Bakanlığı Proje Destek Programları Yönetmeliği	Gençlik projeleri destek programı kapsamında vakıf ve dernekler yılda iki defa hibe desteği için proje başvurusunda bulunmaktadır.
İçişleri Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge	İçişleri Bakanlığınca derneklere proje başvuruları karşılığında finansal destek sağlanmaktadır.
Kalkınma Bakanlığı	Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği, yıllık olarak çıkarılan SODES Uygulama Usul ve Esasları ile Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	STK'ların da faydalanıcıları arasında olduğu destekleri GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Sosyal Destek Programı (SODES) ve Kalkınma Ajansları aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Yukarıdaki tabloya göre kamu kurum ve kuruluşları STK'lara hibe desteğinde bulunmaktadır. Ancak verilen hibelerin eşgüdümünü sağlayacak henüz ortak bir veri tabanı ve yapısal düzenleme bulunmamaktadır.

2.2.3.5. STK’larda Gönüllülük

Türkiye’de özellikle Marmara Depremi sırasında gönüllüler ve STK’ların görünürlüğü artmış ve önemi daha çok anlaşılmıştır. Ancak Türkiye’de bir kurum bünyesinde gerçekleştirilen gönüllülük faaliyetlerinin yeterince gelişme gösteremediği aşikârdır. Bu durum, yasal, yapısal ve kültürel eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Gönüllüleri Programı Türkiye (UNV Turkey) tarafından 2013 yapılan “Türkiye’de Gönüllülük” adlı çalışmada gönüllülüğün gelişebilmesi için sağlam bir hukuki, örgütsel ve mali destek yapısı oluşturulması gerektiği ve bunun içinde düzenli aralıklarla araştırmalar yapılması, istatistiki verilerin toplanması, kurumlar arasında iş birliğinin sağlanması ve gönüllülük faaliyetlerinde bulunan kurumların kapasitelerinin artırılması gerektiği ifade edilmektedir.

Türkiye’de vakıflar ve derneklerde gönüllülük yapanların sayısı uygun kriterler belirlenmediği ve sayıların denetlenmesine ilişkin sıkı bir çalışma olmadığı için doğru sonuçları yansıtmamaktadır. Bu nedenle vakıflar ve derneklerde ne kadar aktif gönüllünün bulunduğu söylemek mümkün olamamaktadır.

2.2.4. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının Değerlendirilmesi

Sektörler arası etkileşimin giderek artması, bir alandaki politika uygulamasının diğer alanları doğrudan etkileme kapasitesinin yükselmesi, buna bağlı olarak sorunların çözümünde disiplinler arası bir yaklaşıma ihtiyaç duyulması, hazırlanacak planların içerik ve kapsamını da yeniden biçimlendirmektedir. Bu çerçevede Sivil Toplum Örgütleri ilk kez X. Planda (2014-2018) Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum başlığı altında yer almıştır.

Onuncu Kalkınma Planının Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili durum analizinde; toplumsal bütünleşme ve yardımlaşmada önemli rol oynayan, kalkınma sürecine tüm kesimleri dâhil ederek katılımcı ve demokratik süreçleri güçlendiren STK’lara yönelik önemli idari ve yasal düzenlemeler yapılarak, örgütlenme hak ve özgürlüğüne daha fazla imkân sağlayan bir ortam oluşturulduğu, dernek ve vakıfları ilgilendiren mevzuatın iyileştirilerek uygulamada görülen aksaklıkların giderildiği belirtilmiştir. Söz konusu planın Sivil Toplum Kuruluşlarına ilişkin politikalar kısmında;

- STK'ların kurumsal kapasitelerini güçlendirmek, sürdürülebilirliklerini ve hesap verebilirliklerini sağlamak amacıyla kapsayıcı yasal ve kurumsal düzenleme yapılması,
- Ulusal öncelikler ve kamu yararı doğrultusunda faaliyet gösteren STK'ların öncelikli olarak desteklenmesi,
- STK'ların kalkınma sürecine daha fazla katkı yapabilmeleri amacıyla gerçek ve tüzel kişilerin yapacakları mali desteklere yönelik vergisel teşviklerin gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi,
- Vergi muafiyeti ve kamu yararı statülerinin tanımı ile kriterlerinin uluslararası standart ve uygulamalara uygun şekilde yeniden düzenlenmesi,
- STK'ların iç ve dış denetim standartları belirlenecek, etkin ve objektif denetime önem verilmesi temel politikalar olarak ifade edilmiştir.

2023 yılı hedeflerine ve Onuncu Kalkınma Planı'nın amaçlarına ulaşılabilmesi açısından önem taşıyan, temel yapısal sorunlara çözüm olabilecek, dönüşüm sürecine katkıda bulunabilecek, genellikle birden fazla bakanlığın sorumluluk alanına giren, kurumlar arası etkin koordinasyon ve sorumluluk gerektiren kritik reform alanları için "Öncelikli Dönüşüm Programları" (ÖDÖP) tasarlanmıştır. Bu kapsamda; Yerelde Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi (ÖDÖP) Programının hedefi sivil toplum örgütlerini de kapsamaktadır. Bu sayede, yerel düzeyde politika oluşturma ve uygulama süreçlerine meslek örgütleri de dâhil olmak üzere STK'ların ve üniversitelerin katkısının artırılması amaçlanmaktadır.

Onuncu Plan döneminde Dünya'da ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler özellikle de mülteci konusuyla birlikte STK'ların faaliyetleri ve görünürlükleri ulusal ve uluslararası boyutta artırmıştır. Devlet ve STK iş birliği yardım faaliyetlerinde başarılı uygulamalara dönüşmüştür. STK'lara hibeler, projeler ve ortak faaliyetler yoluyla kaynak aktarımları devam etmektedir. Kamu ve STK iş birliğini ve STK'ların kapasitelerini artırmaya yönelik faaliyetlere devam edilmektedir. Kamu kurumları-STK ortaklıkları ve STK'ların uluslararası etkinlikleri desteklenmektedir.

Türkiye'de STK'lar eğitim, kültür, sanat, çevre, sağlık, savunuculuk, yardım etme sahalarında başarılı uygulamalar gerçekleştirmekle birlikte faaliyet sayısının, kapsamının,

yönetim anlayışının geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. STK'ların şeffaflığının sağlanması ve hesap verilebilirliğinin artırılması ve mali sürdürülebilirlikleri önemini korumaktadır.

2.2.5. Hedeflere Ulaşılmasının Önündeki Başlıca Sorunlar

Türkiye'de STK'ların gelişmesi ve kalkınma sürecinin daha aktif paydaşları olmasında hukuki, mali, ekonomik, sosyal ve kültürel bir takım engellerle karşılaşıldığı görülmektedir.

Türkiye'de STK'ların genel yapısı incelendiğinde, özellikle dernek sayısının kayda değer olduğu ve artış eğilimi gösterdiği diğer taraftan derneklerin idari ve mali sürdürülebilirliğinin önemli bir mesele olduğu görülmektedir.

1981 yılından beri yaklaşık olarak 100 ülkede düzenli olarak gerçekleştirilen dünyanın en kapsamlı sosyal araştırma projelerinden birisi olan Dünya Değerler Araştırmasının 2010-2014 yıllarını kapsayan çalışmasında da görüldüğü üzere toplumda güven düzeyinin düşük olması STK'ların mali desteğini, iş birliğini, üye ve gönüllü sayısının düşük olmasını etkilemektedir.

TÜSEV tarafından 2016 yılında yapılan "Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik Araştırmasında" STK'ların faaliyetlerine katılımın düşük olması nedenleri sırasıyla; bu tip faaliyetlere ayıracak parası olmadığı, ilgisi olmadığı, etrafında kimsenin katılmaması ve güven duyulmaması olarak ifade edilmiştir. Diğer taraftan, Türkiye'de sivil toplum, vatandaşın STK'lara katılım eğilimleri ve kurumsal kapasiteler açısından çarpıcı bölgesel farklılıklar göstermektedir.

Kamuoyunda STK'lara karşı mesafeli bir yaklaşım sergilenmesi STK'ların gelişmesini engellemektedir. Türkiye'de devlet başat, özel sektör ise gelişme eğilimindedir. STK'lar her iki sektöre göre zihinlerde daha tam yerleşmemiş, toplumsal kabulü kesinleşmemiş yapılardır. STK'ların genel olarak görünürlükleri ve belirli bazı STK'lar dışında genel olarak bilinirlikleri düşüktür.

Kişi başı düşen STK sayısı AB üyesi ülkelere göre daha azdır ve toplumdaki çeşitliliği yansıtan STK zenginliği henüz gerçekleşmemiştir. Dezavantajlı grupların bir araya gelerek kurumsal bir çatı altında toplanabilmesinde maddi zorlukların aşılması engel oluşturmaktadır.

2.2.5.1. Mevzuattan Kaynaklanan Sorunlar

Türkiye’de STK’lar ortak bir kavramsal bir tanımlamaya ve kapsama sahip değildir. STK’larla ilgili Medeni Kanun, Türk Ceza Kanunu gibi birçok yasal düzenlemede hükümler olmakla birlikte doğrudan STK’lara ilişkin bütüncül ve demokratik bir yaklaşımla kapsamı, hukuki statüleri, kurumsal yapıları, faaliyetleri, gönüllüleri, kamu kurumlarıyla ve diğer yapılarla ilişkileri, finansal kaynakları gibi hususları düzenleyen bir çerçeve yasa bulunmamaktadır.

2.2.5.2. Kurumsal Yapılanmadan Kaynaklanan Sorunlar

Öncelikle sivil topluma dair yasal, mali ve operasyonel işlerini yönetebilecek bir yapının tesisine ihtiyaç duyulmaktadır. Var olan yapıların da kurumsal ve insan kaynakları kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

STK’ların başta devlet olmak üzere diğer yapılarla ve kendi arasındaki iş birliğinin gelişmediği, çok fazla ortak faaliyette bulunmadıkları görülmektedir.

Sivil toplumun organizasyon düzeyine güncel bir bakış, STEP raporunda da belirtildiği üzere, STK’ların kurumsallaşma düzeylerinin düşük kaldığını ve işlevlerini sorunlu yönetim yapıları, yetersiz kaynaklar ile kopuk ilişkilerle sürdürdüklerini göstermektedir.

2.2.5.3. İnsan Kaynaklarından Kaynaklanan Sorunlar

STK’lar da gönüllüler ve profesyonel çalışanların oluşturduğu insan kaynağı yeterince gelişmemiştir. Diğer taraftan, çalışanlar ve gönüllüler ile ilgili olarak çok fazla mevzuat düzenlenmesi, mevzuatın anlaşılması sorunu ve cezai müeyyideler bulunmaktadır.

STK’ların insan kaynağının önemli bir kısmı gönüllülerden oluşmaktadır. Gönüllüler ile ilgili mevzuat eksikliği, kültür, kurumsallaşma ve güven sorunları bulunmaktadır. Gönüllülerin sigortalılığı sorunu netleşmiş değildir.

2.2.5.4. Diğer Sorunlar

STK’lar vergiler, hibeler ve yardımlar konusunda çok fazla sınırlayıcı durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bağış ve yardım gelirleri dernek ve vakıfların gelirlerinin en büyük kalemini oluşturmaktadır. Ancak TÜSEV tarafından yapılan “Türkiye’de Bireysel Bağışçılık ve

Hayırseverlik Araştırması” sonuçlarına göre Türkiye’de STK’lar aracılığıyla bağış yapma oranı düşük çıkmıştır. Yıllara göre STK’lara yapılan bağışlarda azalma görülmektedir. STK’ların bağış için tercih edilmemesinde yardım miktarının düşüklüğü, yardımların düzensiz yapılması, güvensizlik ve tanınmaması etkili gözükmektedir.

Yurt dışındaki vatandaşların oluşturduğu STK’ların desteklenmesi ve iş birliği yapılmasında koordinasyon eksikliği bulunmaktadır. STK’lar kamu ile ilişkilerinde bazen muhatap bulma bazen de muhatap alınmama problemiyle yüzleşmektedirler. STK’ların faaliyetlerinin topluma sağladığı faydayı ve yaptıkları işlerin sosyal değerini ölçmeye yarayan sosyal etki ölçümlemesi yapılmamakta sadece faaliyet raporları veya teknik raporlar üretilmektedir.

2.3. İlişkili Temel Alanlarındaki Gelişmelerin Rapor Konusu Alana Yansıması

Küreselleşme bugün en az iki olguya işaret etmektedir. Birincisi, siyasi, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin pek çok zincirinin bölgeler arası hale gelmesi, ikincisi ise hem devletler ve toplumlar içinde hem de devletler ve toplumlar arasında karşılıklı bağımlılık ve etkileşim düzeyinin kuvvetlenmesi ve yoğunlaşmasıdır. Modern küresel sistemde dikkate alınması gereken ise, modern iletişim ağları ve bilgi teknolojisi gibi olguların faaliyetin yeni boyutları ve karşılıklı bağımlılık modellerinin sürekli yoğunlaşması sayesinde sosyal ilişkilerin esnekliğine yol açmasıdır.

STK’lar Avrupa Toplumunda demokrasinin vazgeçilmez iki unsurunu oluşturan ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğünü temsil etmeleri nedeniyle yaşamsal bir öneme sahiptir. STK’ların bu etkileri nedeniyle Avrupa Konseyi (AK) uluslararası STK’lara katılımcı bir statü elde etme olanağı tanımıştır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 14 Ekim 2007 tarih ve CM/(2007) sayılı tavsiye kararında, “STK’ların demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesine ve gerçekleştirilmesine; özellikle de toplum bilincinin yaygınlaştırılması, sosyal yaşama katılım ve kamu yetkililerinin şeffaflığının ve hesap verebilirliğinin sağlanması yoluyla yaptığı çok önemli katkı” teyit edilmiştir.

Bugün birçok uluslararası ve ulus üstü yapılanmanın içinde politika belirleme ve karar alma mekanizmalarında hükümetlerin yanında STK'lar da eşit birer aktör olarak yer almaktadır. Böylece, gelecek için tasarlanan demokratik toplumların oluşmasında, STK'lar önemli bir etkiye sahip olmaktadır.

AB'deki karar mekanizmalarında ve geleceğe yönelik tartışmalarında STK'lar her alanda yer almaktadır. Bu nedenle aday ülkelerde de bu diyalogu geliştirmek için "Avrupa Birliği Sivil Toplum Diyalogu" projesi başlatılmıştır. Sivil diyalog AB'nin genişleme ve bütünleşme süreçlerini sağlayacak temel unsurdur.

STK'lar, küreselleşmenin önemli aktörlerinden birisi olduğundan, küresel güçler tarafından çok ciddi bir şekilde kullanılan araçların başında gelmektedir. Sivil toplum kuruluşları gerek devletin gerçekleştirdiği uygulamalara gerekse piyasa ekonomisinin bazı mekanizmalarına karşı koruyucu bir işlev görmektedirler.

Sivil toplum kuruluşları ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirdikleri ekonomik ilişki ve organizasyonlarla toplumsal kalkınma ve gelişmede önemli roller almaktadırlar. BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine ve AB Sivil Toplum Veri Tabanına göre işçi-işveren sendikaları, toplumsal ve ekonomik konularda görev alan, belli bir grubu temsil eden kuruluşlar, ticaret, hizmet ve üretim birlikleri, hükümet dışı kuruluşlar, insanları belli bir amaç için bir araya getiren dernekler, vakıflar, cemiyetler, yerel girişimler, politik ilgi grupları ve dinsel gruplar STK kabul edilmektedir. Ayrıca Dünyada 'think-tank' olarak adlandırılan düşünce üreten kuruluşların etkinlikleri çok yaygın olup, eğitim, kalkınma, doğrudan yardım, teknik yardım ve danışmanlık, politika çözümlenmeleri, tanıtım ve savunma, araştırma ve değerlendirme gibi birçok alanda etkinlik göstermektedir.

Neo-liberal politikalar ile sivil toplum ya da hükümet dışı organizasyonlar daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle küreselleşme sürecinin etkisini yoğun bir şekilde hissettirmesi, refah devletinin yetersizliklerini gündeme getirmiştir. Küreselleşme, sivil toplum örgütlerini kapsayarak, güç dengesini kamusalda özel ilgiye doğru değiştirmektedir.

STK'lar, demokratik bir düzenin henüz istenilen ölçüde gelişmediği ortamlarda pilot projeler üretmek, bu projelere kaynak bulmak ve bu projeleri uygulamaya geçirmek yollarıyla,

eğitim, çevre, adalet hizmetlerine erişim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına koşut ya da alternatif sorumluluklar alabilmektedir.

Çoğulcu, katılımcı bir siyasal ve toplumsal iklimin oluşmasını sağlayarak piyasa mekanizmasına karşı denge mekanizması oluşturmak STK'ların önemli bir misyonu haline gelmiştir.

Küreselleşme, yarattığı olumsuz koşulların yanı sıra insan hak ve özgürlükleri, adalet, eşitlik, dayanışma duygularını da gündeme getirmiştir. STK'ların giderek gelişen görev alanı içinde "küresel kamu malları" diye adlandırılan bu değerlerin yaygınlaştırılması ve içselleştirilmesi de bulunmaktadır.

Dünya Sosyal Forumu (World Social Forum-WSF) bu olguya iyi bir örnek olup, STK'ların sosyal hareketlerle neo-liberalizme karşı alternatif politikalar üretmek, kendilerini özgürce ifade ettikleri açık bir toplantı alanı olarak tanımlanabilmektedir.

2.4. Türkiye'deki Dinamikler ve Dünyadaki Eğilimlerin Muhtemel Yansımaları

Günümüzde, özellikle gelişmiş olan ülkelerde STK'lar toplumsal sorunların çözümünde çok geniş bir alanda aktif rol oynamaktadır. Türkiye'de de özellikle son yıllarda, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar olmasa da STK'lar önemli roller üstlenmeye başlamışlardır.

Türkiye'nin AB adaylık statüsü süreciyle birlikte, kamunun STK'lara bakışı değişmiş, bu çerçevede önemli yasal değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede uluslararası anlaşmaların hukuk sistemimizdeki yeri kuvvetlenmiş, düşünce ve ifade özgürlüğünün alanları genişlemiş, dernek ve vakıfların faaliyetleri kolaylaştırılmıştır.

ABD'de, Avrupa'da, Japonya'da çok sayıda dernek, vakıf, birlik, meslek kuruluşu, kooperatif, sendika, belirli bir düzeye getirdikleri fonlarıyla toplumsal sorunların çözümünde, ülke yönetiminde, ekonomisinde önemli rol oynamaktadır. Her ne kadar yukarıdaki ülkelerdeki kadar olmasa da ülkemizde de önemli gelişmeler yaşanmaktadır. STK'lar Türkiye'nin meselelerine ya da çeşitli toplulukların yaşadığı sorunlara çözüm üretme çabası içerisinde.

Politik karar alma süreçlerinde bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının ve sivil toplum katılımını güçlendirmek ve kolaylaştırmak amacıyla Avrupa Konseyi tarafından Politik Karar

Alma Süreçlerine Sivil Katılım Rehberi hazırlanmıştır. Türkiye'nin de onayladığı söz konusu rehber; kamu otoritesinin yetkilerini ve sorumluluklarını belirleme veya etkileme hakkına dayanan katılımcı demokrasinin temsili ve doğrudan demokrasiye katkıda bulunduğu ve siyasi karar alma süreçlerine sivil katılım hakkının bireyler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve genel olarak sivil toplum için garanti altına alınması gerektiğini kayıt altına almaktadır. Bu rehber gereği karar alma sürecine sivil katılım; bilgilendirme, danışma, diyalog ve aktif katılım da dâhil olmak üzere farklı biçimlerde olabilir.

3-14 Haziran 1992 tarihinde Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansında, Türkiye'nin de onayladığı "Gündem 21" başlıklı sürdürülebilir kalkınmaya dayalı somut bir küresel eylem planı benimsenmiştir. Gündem 21, "küresel ortaklık" kavramını gündeme getirerek tüm dünyada geleneksel yönetim anlayışı, yerini, "yönetişim" (governance) olarak ifade edilen, katılımcılığa ve ortaklıklara dayalı yeni bir yaklaşıma bırakmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşım kapsamında, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, diğer yerel aktörler, merkezi yönetimlerle uluslararası topluluğun ortakları olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Yerel düzeyde Gündem 21'in hedeflerine ulaşılması amacıyla Yerel Gündem 21 oluşturulmuştur. Yerel Gündem 21 süreci, toplumun örgütlü ve örgütsüz tüm kesimlerinin iştirakine açık çeşitli katılımcı mekanizmaları içeren ve yerel ortaklıklara dayalı bir yönetim anlayışının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

17 Ağustos 1999 depreminin ardından STK'ların kamunun yetersiz kaldığı tüm alanlarda yoğun çalışmaları ve 2004 AB süreci daha önceki paragraflarda da belirtildiği üzere STK'ların gelişimlerinin önemli aşamalar kaydettiği dönemler olmuştur.

Var olan yapılar ve aktörlerin krizlerle mücadelede yetersiz kalması nedeniyle, "insani yardım" alanında yeni bir modele ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gerekçelerden yola çıkılarak, afetlerden ve çatışmalardan etkilenen milyonlarca insanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilmek için tüm aktörleri bir araya getirmeyi amaçlayan Birleşmiş Milletler Dünya İnsani Yardım Zirvesi 23-24 Mayıs 2016 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenmiştir. Bu Zirve insani yardım alanında çalışan ve çalışma potansiyeli olan Türkiye'deki sivil toplum aktörlerinin görünürliğini sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

3. PLAN DÖNEMİ PERSPEKTİFİ

STK'lar işleyen bir demokratik toplumun temel kurumsal yapılarıdır ve toplumlarda sosyal tutkal vazifesi görmektedir. Bu yapılar, insanların karar alma süreçlerine katılımını ve kaynakların tahsisini etkilemesine imkân sunmaktadır. STK'lar maliyet açısından diğer sektörlerle göre daha etkin olabilmekte ve hizmetlerini ulaşılması zor gruplara sunabilmektedirler.

On Birinci Kalkınma Planı süreci ve gelecek 15 yılda Türkiye ve Dünya'da değişim ve dönüşümün hızlanacağı, ilişkilerin karmaşıklaşacağı, enformasyonun yoğunlaşacağı, nüfusun artacağı, bununla beraber sorunların ve beklentilerin daha çok sesli olarak ifade edileceği ve katılımcı çözüm arayışlarının daha çok gündeme geleceği bir dönem beklentisi bulunmaktadır. Bütün bu gelişmelerin ve zorlukların üstesinden etkili, katılımcı ve engelleri kaldıran bir anlayışla gelinebilecektir. Yeni dönemin, STK'ların daha çok tartışıldığı, önemini anlaşıldığı, geliştirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiği bir dönem olması beklenilmektedir.

On Birinci Kalkınma Planı ve gelecek 15 yıl süresince STK algısını doğru bir zeminde belirleyebilmek, STK'ların ihtiyaç, beklenti ve isteklerini etkili bir şekilde tespit edip bunları karşılayabilecek bir alt yapı oluşturmak, STK'larla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında iş birliği ve eşgüdümü sağlamak, STK'ların faaliyetlerini etkinleştirmek ve güçlendirmek, gerekli destek ve teşviği sağlamak, kaynakları STK'ların tam anlamıyla gelişiminde kullanabilmek önem kazanacaktır.

3.1. Uzun Vadeli Hedefler

Türkiye'de STK'lar 1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planından 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planına kadar her bir planda değişik sektörler altında önemli bir yer tutmuştur. Türkiye'nin beşeri ve ekonomik kaynaklarının daha etkili, ekonomik ve verimli kullanılabilmesinde STK'ların gelecek yıllarda daha etkin bir rol üstlenebileceği öngörülmektedir.

Demokrasi, çoğulculuk, hoşgörü, sivil katılım ve vatandaşlık bilinci güçlü bir sivil toplumun temel değerleridir. STK'ların varlığı ve yaygınlaşması güçlü bir sivil toplum kültürünün oluşmasına bağlıdır. Sivil toplumun temel değerleri STK'lar yoluyla gerçekleşmektedir. Bu çerçevede uzun vadeli (15 yıllık perspektif) olarak belirlenen hedefler aşağıda yer almaktadır:

- Eşitlikçi ve çoğulcu toplumsal yapı,
- Devletin karar alma süreçlerinin şeffaf ve katılımcı olması,
- Türkiye’de STK’ların uzun dönemde “küresel ve bölgesel nitelik” kazanmaları, küresel-bölgesel-ulusal-yerel etkileşim alanında hareket etmeleri,
- Hukuk, haklar ve özgürlükleri herhangi bir hiyerarşiye ve öncelik sıralamasına tabi tutmayarak, bütün insan haklarının birbiriyle bağlantılı olduğunu kabul ederek, hak ve özgürlükler bakımından tüm insan haklarının bir bütün halinde yaşama geçirilmesi,
- Temel insan haklarının yanı sıra ekonomik ve sosyal hakların etkin bir şekilde yaşama geçirilmesi,
- Vatandaşların uluslararası toplumun bir parçası olmaya hazırlanacağı küresel düzende STK’ların yerel, ulusal ve uluslararası toplumun beklentilerini karşılayacak yapısal düzeye getirilmesi,
- Demokratik katılım ve aktif vatandaşlık bilincinin oluşumu,
- Çoğulcu bir demokratik anlayışın Türkiye’de kalıcı olarak yerleşebilmesi için STK sayılarının, faaliyet, kapsam ve niteliklerinin artırılması,
- STK’ların yerel kalkınmaya entegre edilmesi,
- STK’ların varlığı ve dağılımında bölgelerarası denge ve mekânsal eşitliğin gerçekleştirilmesi,
- STK’ların vergi yüklerinin hafifletilmesi, iş ve işlemlerinin kolaylaştırılması,
- STK’ların hedef kitlelerine erişiminin kolaylaştırılması, hedeflenmektedir.

3.2. On Birinci Kalkınma Planı (2023 Yılı) Hedefleri

STK’lar uzun dönemli değerlerin savunucusu, koruyucusu ve taşıyıcısı olabilmektedir. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla STK’ya sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede STK’lara yönelik 2023 hedefleri aşağıda yer almaktadır:

- Açık devlet prensiplerinin benimsenmesi,
- AB müktesebatı çerçevesinde reform sürecinin kesintisiz devam etmesi,
- Aktif vatandaşlık kavramının hayata geçirilmesi,

- Kamunun STK'yı bir paydaş olarak görmesi, politikalarının şeffaflık, veri temelli ve geri bildirimle dayalı olması,
- STK ve devlet arasında karşılıklı güvenin artırılması,
- Türkiye'nin kalkınma sürecinde STK'ların hukuki zemininin sağlamlaşması, sayısının ve niteliğinin artması, karar alma süreçlerine daha fazla katılımı, mali yapısının ve insan kaynağının güçlenmesi,
- STK'ların kamu kurumları, özel sektör ve üniversiteler ile sağlıklı ilişkiler geliştirmesi ve bu ilişkilerin başarılı iş birliğine dönüştürülmesi,
- Kamu yararı statüsünün kapsamı ve getirdiklerinin ele alınması, hedeflenmektedir.

3.3. Hedeflere Dönük Temel Amaç ve Politikalar

STK'lar insan hakları temelli evrensel değerler ve etik ilkelerin aktarılmasını başarabilecek yapı taşları olacaktır. STK'lar gelecek 15 yılda etik ve insani değerler olarak; eşitlik, saygı, dayanışma gibi ortak insani değerlerin buluşma noktası olmaya hazırlanmalıdır. STK'ların etik ve insani değerler misyonu toplumsal düzene ve barışa ve dağıtımcı ve süreç adaletine yardım edecek bir misyon olacaktır. STK'lar insan hak ve hürriyetlerinin kuvvetlenmesi ve korunmasına yardımcı olacaklardır.

STK'ların her türlü istismarın önlenmesinde diğer kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör ve medya ile iş birliği yaparak eğitimler ve toplumsal bilinci artırıcı faaliyetler düzenlemeleri amaçlanmaktadır.

Hedef 1

-Açık devlet ilkesinin benimsenmesi

Amaç 1

-Küreselleşme ile birlikte daha etkin, akılcı ve verimli bir idarî yapılanma arayışı başlamıştır. Devletin kararlarını toplumun tüm kesimleriyle birlikte alması, hukukun üstünlüğü, açıklık, saydamlık, sorumluluk, hesap verebilirlik, güvenilirlik ve tutarlılığın esas olduğu iyi yönetim temel amaçtır.

Politika 1

-İnsan hak ve özgürlüklerinin bir bütün halinde yaşama geçirilmesi sağlanacaktır.

-STK'ların tanım ve hukuki statülerinin yeniden değerlendirilerek sağlamlaştırılması, karar alma mekanizmasına katılımı sağlanacaktır.

Uygulama Stratejisi 1

-STK'lara dair kalkınma planlarında yer verilen hususların izlenmesi, değerlendirilmesi, denetlenmesi ve rapor edilmesi amacıyla STK'lar arasında bir izleme komisyonunun oluşturulması yapılmak istenenlerin gerçekleşmesinde etkililik sağlayacaktır.

-STK'ların yerel yönetimlerle iş birliği yapmalarının önündeki engeller kaldırılacaktır.

-Kurum ve kuruluşların kanunlarında STK ile ilişkiler düzenlenecektir.

Hedef 2

-Türkiye'nin kalkınma sürecinde STK'ların hukuki zemininin sağlamlaşması, sayısının ve niteliğinin artması, karar alma süreçlerine daha fazla katılımı, mali yapısının ve insan kaynağının güçlenmesi amaçlanmaktadır.

Amaç 2

-Güçlü, çeşitli, çoğulcu, sürdürülebilir bir sivil toplum için uygun ortam oluşturularak sosyal ve ekonomik kalkınma süreçlerine katılımlarının sağlanması temel amaçtır.

Politika 2

-STK'ların kurumsal kapasitelerini güçlendirmek, sürdürülebilirliklerini ve hesap verebilirliklerini sağlamak amacıyla kapsayıcı yasal ve kurumsal düzenleme yapılacaktır.

Uygulama Stratejisi 2

-STK'lara yönelik çerçeve bir mevzuat hazırlanacak, gelişimi, güçlenmesi ve desteklenmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.

-Dernek, vakıf gibi tüm sivil toplum kuruluşlarına hizmet götüren kurumların tek bir çatı altında toplanması sağlanacaktır.

-Sosyal etki araştırma kültürü geliştirilecektir.

-Yeni bağış mekanizmaları geliştirilecektir.

Hedef 3

-STK'ların kamu kurumları, özel sektör ve üniversiteler ile iş birliğinin güçlendirilmesi

Amaç 3

-STK'ların kurumsal kapasitelerini artırmaya desteklemeye yönelik olarak kamu kurumları-STK ve özel sektör ortaklıklarının desteklenmesi temel amaçtır.

Politika 3

-STK-kamu kurumları ve STK-özel sektör ortaklıkları desteklenecektir.

Uygulama Stratejisi 3

-Dinamik ve etkin çalışan bir sivil toplum için STK'lara düzenli ve sosyal değişim odaklı kaynak aktarımı sağlanacaktır.

-Sosyal girişim modeli yaygınlaştırılacaktır.

Hedef 4

Kamu yararı kavramının yeniden değerlendirilmesi

Amaç 4

-Kamu yararı statüsünün net bir tanımının yapılması, içeriğinin geliştirilmesi ve prosedürünün kolaylaştırılması amaçlanmaktadır.

Politika 4

-Kamusal destekler arttırılacak, vakıf ve derneklere uygulanan mevcut vergilendirme sistemi geliştirilecektir.

-Kamu yararı statüsünün edinimi kolaylaştırılacaktır.

Uygulama Stratejisi 4

- Kamu yararı statüsü tüm sosyal tarafların katılımıyla yeniden değerlendirilecektir.

11. Kalkınma Planı döneminde söz konusu temel amaç ve politika önerileri çerçevesinde çalışmalar yapılması sivil toplum alanının güçlenmesi açısından önem taşımaktadır.

3.4. Temel Amaç ve Politikalara Dönük Uygulama Stratejileri ve Tedbirler

3.4.1. Mevzuat Alanında Yapılması Gereken Düzenlemeler

STK'ların niteliksel ve niceliksel gelişimlerinin sağlanması ve daha fazla iş birliği yapabilmeleri güçlü bir yasal çerçeveye gerçekleştirilebilecektir. Sivil toplum kurumlarının hukuki statülerinin, kurumsal yapılarının, finansal kaynaklarının, faaliyetlerinin, kamu kurumları ve diğer yapılarla ilişkilerini ve iş birliğini bütünsel bir bakış açısıyla düzenleyecek bir Sivil Toplum Çerçeve Yasası çıkarılmalıdır.

Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde Ulusal Eylem Planında yer alan taahhütlerin hayata geçirilmesi önem taşımaktadır. Bu çerçevede dernek ve vakıf kurma (malın yüksekliği, dernek kurmak için gerekli kişi sayısı gibi prosedürler, STK tanımı vb.) gibi mevzuatla ilgili engelleri tespit etmek için mevzuat analizi yapılmalıdır.

STK'ların yasal, işlevsel, ekonomik ve yapısal hususlar dikkate alınarak tanımlanması ve kapsamının belirlenmesi hukuki kararlardan, ekonomik desteklere, karar alma süreçlerinden iş birliğine pek çok alanda sağlıklı ilişkiler geliştirilmesinde önemli bir başlangıç olacaktır.

Yasal düzenlemelerin yapımı, değiştirilmesi ve iyileştirilmesi sürecinde STK'ların daha fazla katılımı beklenmektedir. Yasa yapım sürecinde sadece görüşleri alınan yapılardan ziyade sürecin içerisinde etkin roller üstlenen bir mevzuat yapım süreci ve anlayışına geçileceği düşünülmektedir. STK'ların bu sürece hazırlıklı, toplumsal talep ve beklentileri iyi bilen yapılar olarak hazırlanması ve aynı zamanda mevzuat tekniğine dair usul ve esasların da geliştirilmesi önemlidir.

Yardım Toplama Kanunu yeni ihtiyaçlar çerçevesinde geliştirilmelidir. Bu çerçevede Belediyeler Kanunundaki STK'ların faaliyetlerini zorlaştıran (örneğin, kaymakam ve validen izin alınmadan yardım yapılamaması vb.) hükümler de ele alınmalıdır.

Stopaj, vergi gibi STK'ların operasyonel alanlarını sınırlayan yasal düzenlemeler için yasal çerçevede gerekli yeni düzenlemeler yapılarak çözüme kavuşturulmalıdır. İktisadi işletmesi olan dernek ve vakıflara ilişkin yeni mali düzenlemeler, teşvikler yapılmalıdır.

STK'ların finansal sürdürülebilirlikleri açısından bağış ve yardım konularında fark mevzuat/düzenlemeler önem taşımaktadır. Bu alanda, "dijital bağışçılık" gibi yeni bağış mekanizmalarına yönelik düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Gönüllülük konusunda bir mevzuat düzenlemesine ihtiyaç bulunmaktadır.

3.4.2. Kurumsal Yapıyı İyileştirmeye Yönelik Düzenlemeler

STK'ların kuruluşundan geliştirilmesine kadar **sorumlu kurumların** kurumsal kapasitelerinin artırılması ve sorumlu kurumlar arasında kurumsal kapasite artışı ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

STK'lara yönelik faaliyet gösteren tüm kurumların tek çatı altında toplanması ve koordinasyonun güçlendirilmesi gereklidir. Yerel yönetimler tarafından kuluçka merkezleri kurulması ve STK'lara mümkün olduğu sürece ücretsiz yer tahsisi gerçekleştirilmelidir. STK'ların web siteleri geliştirilmeli, güçlendirilmeli ve sitede yer alması gerekenler ile ilgili asgari standartlar konulmalıdır.

STK'ların kurumsal yapısını geliştirmek amacıyla gerek kurumsal kapasitelerin gerekse profesyonel niteliklerini artırmak için gerekli eğitimlerin sağlanması ve STK'ların eğitimde yeni fırsatlar ve teknolojilerle buluşturulması gereklidir. Özellikle kalkınmada öncelikli bölgelerde faaliyette bulunan STK'ların eğitim ihtiyacının karşılanması öncelikli olarak ele alınmalıdır.

STK'ların alması ve vermesi gerekli eğitimlerin hak temelli, bilimsel verilere dayalı ve katılımcı bir anlayışla karşılanması gerekecektir. Bu noktada uzaktan eğitim fırsatlarının STK'lar için daha fazla kullanılabilmesi gereklidir. Bunun için gerekli alt yapının kurulması büyük önem taşımaktadır.

STK'lara ucuz veya ücretsiz internet imkânlarının sunulması önem taşımaktadır. STK'ların eğitimle ilgili paydaşlarının belirlenmesi ve Millî Eğitim Bakanlığı okulları ve üniversite düzeyinde gerekli kaynak paylaşımının sağlanabilmesi gereklidir.

STK'ların bilişim alt yapılarının güçlendirilmesi, teknoloji transferlerinin STK'lar tarafından daha fazla gerçekleştirilebilmesi, STK'ların görünürlüğünü, maliyet etkin hizmetlerini, şeffaflığını ve hesap verilebilirliğini artıracaktır. STK'ların diğer STK'larla iş birliğini artırması, bilgi paylaşımı ve rehberlik hizmetlerini yoğunlaştırmaları kurumsal kapasite artışına yol açabilecektir.

STK'ların çalıştıkları alanda uluslararası heyetlere dâhil edilmesi deneyim kazanmalarına ve bilgi birikimlerinden yararlanılmasına, ağlarının genişletilmesine ve tanıtımlarına katkıda bulunacaktır. STK'larda çevre dostu teknolojilerin kullanımı, yaygınlaştırma çabaları desteklenecektir. STK'ların iç denetim sistemi, bilgilendirme, etik ilke ve kuralları ile kurumsal politikaları oluşturulmalı ve şeffaf biçimde kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

STK'larda hayat boyu öğrenme anlayışının güçlendirilmesi yapılan faaliyet ve hizmetlerin daha nitelikli, kapsamlı ve etkin gerçekleştirilmesine yol açabilecektir. Hayat boyu öğrenme sürecinde STK'lar daha etkin roller üstlenmeli, bu konuda özellikle yerel yönetimlerde belediye kurslarını destekleyen ve tamamlayabilen bir konumda olmalıdır.

Kamu kurum ve kuruluşlarıyla sıkıntı yaşayan vatandaşların sorunlarının çözümünde bireysel girişimlerin yanı sıra STK'lar kanalıyla da gelen talep ve eleştirilerin değerlendirilmesi ve kamu kurum ve kuruluşlarının STK'ları sorunların çözümüne dâhil etmeleri STK'ların güçlenmesi ve gelişimini sağlayacak bir adım olacaktır.

3.4.3. İnsan Kaynakları Alanında Yapılması Gerekenler

STK'lar başta genç işsizliği olmak üzere genel olarak işsizlik düzeyinin azalmasında, gençlerin istihdam alanlarının artmasında, gençlere rehberlik ve kariyer hizmetleri sunulmasında, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesinde daha etkin bir rol üstlenecektir. STK'larda çalışan sayısının artması ve bu sektörün aynı zamanda işsizliğin azaltılmasında çok önemli bir rolü olacağı düşüncesi yaygınlaşmalıdır.

Genç işsizliğinin önlenmesinde STK'ların yerel yönetimler ve yerel aktörlerle daha fazla iş birliği yapması istihdam artışıyla sonuçlanabilecektir. STK'larda staj yapılmasının yaygınlaştırılması bir hedef olarak belirlenmelidir. STK'lara istihdam desteği ve istihdamla ilgili indirimler sağlanmalıdır.

Gençlerin STK'larda daha fazla temsil edilmesi, STK'ların yönetim, denetim kurullarında daha etkin roller üstlenmesi demokratik bir anlayışın yerleşmesine yol açabilecektir. STK'ların üye profilinin ve gönüllü profilinin gençleşmesi STK'ların genç ve dinamik bir anlayışa yönelmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

STK'ları gençleştirmeye çalışırken kurumsal hafızasının korunması ve STK'larda hizmet sunanların devamlılığının sağlanması da teşvik edilmelidir.

STK'lara üyelik ve gönüllü katılım kültürünün oluşturulması için Üniversite-STK ilişkisi geliştirilmeli, gençlere STK'larda staj yapma olanağı tanınmalıdır. Üyelerin ve gönüllülerin hak ve sorumlulukları belirlenmelidir. Gönüllülük STK'ların yakın geleceğinde daha fazla gerçekleştirilebilecek bir serbest zaman etkinliği olacaktır. STK'ların gönüllülere daha fazla yer vermesi yasal düzenlemelerle kolaylaştırılabilecektir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Dernekler Dairesine bildirilen gönüllülük sayısında yıllara göre bir istikrarsızlık ve rakamların doğruluğu konusunda bir belirsizlik olduğu için gönüllülük ile ilgili STK'ları bilgilendirici, doğru verileri alabilecek bir alt yapının kurulması doğru veriler üzerinde konuşulmaya yol açabilecektir.

Gönüllülüğü tanımlayan, haklarını, sorumluluklarını belirleyen bir kanun çıkarılması gönüllü sayısının artmasına yol açabilecektir. STK'ların cazibesini artırması için hareketlilik içeren projelerini çoğaltmaları, gönüllülerden etkin gönüllüler olarak uzun soluklu olarak faaliyetlerde yararlanabilmeleri beklenmektedir.

Türkiye'de STK'ların gelecek yıllarda önemli misyonlarından birisi de daha fazla gencin yurt dışındaki faaliyetlerle tanıştırılması, bu faaliyetlere katılım fırsatı sağlanması ve faaliyetlerin yaygınlaştırılması olmalıdır. Özellikle gönüllülük faaliyetlerinin yurt dışında gerçekleştirilmesinde TİKA ve diğer kurumlarla iş birliği içerisinde yurt dışı faaliyetlerin geliştirilmesine çalışılmalıdır.

Kadınların STK üyeliklerinin çok az olduğu dikkate alındığında STK'larda kadın üye sayısını artırıcı teşvikler verilmelidir.

3.4.4. Altyapıyı İyileştirmeye Yönelik Yapılması Gerekenler

STK'ları destekleyici, denetleyici, sınırlandırıcı ve düzenleyici güçlü bir alt yapının kurulması önemlidir. Vatandaşların örgütlenebilme kapasitesi ve becerisini artırması, girişimci yeteneklerinin ortaya çıkarılması STK'ların alt yapısını sağlamlaştırıcı olacaktır.

Sivil toplumun gelişmesi ve güçlenmesinin demokrasi ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli adımlarından birisinin olacağı anlayışının toplumda yerleşebilmesi için STK'ların rolü ve amaçlarının daha anlaşılır hale getirilmesi önemlidir.

STK'larda fiziki ve beşerî altyapının güçlendirilmesi gereklidir. Bunun için yerel yönetimler başta olmak üzere, diğer bütün kamu kurumları ve özel sektörünün STK'ların güçlendirilmesine yardım ve teşvik etmesi sağlanmalıdır. STK'larda arşiv kültürünün geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Sivil toplum bilinci ve STK kültürünün oluşumunda ilköğretimden itibaren müfredatta gerekli tanıtım ve teşviklerin yapılması STK'ları geliştirici bir duruma yol açabilecektir. Üniversite öğrencilerinin STK faaliyetlerine katılımı ve öğrencilerin bu kurumlarda staj yapmasının kolaylaştırılması teşvik edici olacaktır. Vakıfların sivilleşmesi ve kamu finansmanı dışında yürüyen vakıfların sayısının artması önemlidir. STK ve özel sektör ilişkilerinde özel sektörün STK'lara yaptığı desteğin artması için vergi düzenlemeleri yapılması STK'ların finansmanını geliştirici bir adım olacaktır.

STK'lara serbest zaman faaliyetlerini gerçekleştirebileceği mekânlar açması ve bu yerlerin işletilmesi konusunda destek olunmalıdır.

STK'ların daha fazla proje yapabilmesi ve projelere aktif katılımının sağlanabilmesinde bilhassa AB projelerinde eş finansman caydırıcı ve proje yapmayı güçleştirici bir duruma yol açmaktadır. STK'ların projelere katılımında istenilen eş-finansman konusunun tekrar gözden geçirilmesi, mümkünse eş-finansman talebinin kaldırılması veya eş-finansmanın en asgari düzeye indirilmesi STK'ları faaliyet ve projelerinde rahatlatacak bir husus olacaktır.

STK'lara verilen finansal destekler piyasa kurallarını bozucu bir duruma yol açmamalıdır. Yapılan indirimler, verilen teşvikler ve muafiyetler piyasa dengesini bozmadan sağlanmalı ve adil olmalıdır. Kamu kurum ve kuruluşlarının bütçe kaleminden kâr amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferlerin artırılması kamu ve STK iş birliğini geliştirmenin bir aracı olabilecektir.

STK'ların en önemli gelir kaynaklarından yardım toplama ve bağışçılığın yeniden ele alınması, yardım ve bağış toplama hakkı ve izninin tekrar gözden geçirilmesi ve online yardım ve bağışçılık anlayışın STK'lar arasında yerleşmesi STK'ların şeffaflığı, hesap verilebilirliği ve finansal sürdürülebilirlikleri açısından gelecek yıllarda daha da önemli hale gelecektir.

Kamu yararına statüsü kazanan dernek ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıf sayısının artırılması daha fazla dernek ve vakfın kurumsallaşmasına, finansal sürdürülebilirliğine ve alt yapısını güçlendirmesine yol açacaktır. Kamu yararı çalışan dernek statüsünün kazanılmasında eşit fırsatların sağlanması önemlidir.

STK'ların uluslararası alanda daha fazla yer alması ve uluslararası kuruluşlarda daha fazla temsili için katılım masraflarının belirli ölçüler dâhilinde devlet tarafından desteklenmesi yurt dışında daha fazla temsil imkânı sağlayacaktır. STK'ların etkilerini artırmak için sosyal etki ölçümlemesi yapılması, iyi etki ölçümleme pratikleri teşvik edilmesi finansal sorunların üstesinden gelmesinde etkili bir yol olabilecektir.

STK ve devlet iş birliğinin avantajlarını artırmak ve dezavantajlarını azaltmak için iş birliğini açıkça tanımlayan bir çerçeve geliştirilmelidir. Görev, yetki ve sorumluluklar, finansal akışlar önceden belirlenmeli ve süreç içerisinde sürekli güncellenmelidir. STK'ların yerelde varlıklarının güçlendirilmesi ve yerel düzeyde iş birliği yapmaları yerelin gelişmesine ve kalkınmasına ivme kazandıracaktır.

STK'lar sadece yurt içinde değil yurt dışında da Türk vatandaşlarının bir araya gelmesi, kültürel değerlerini koruyabilmesi, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın temin edilmesinde önemli buluşma yerleridir. Yurtdışındaki STK'ların faaliyetlerinin stratejisi, eş zamanlılığı, istikrarı, standartlarının yükseltilmesi ve faaliyetlerin önceliklerinin belirlenmesinde devlet ve STK iş birliği gereklidir. STK'ların kendi aralarında ağlar oluşturması ve çatı örgütler kurabilmeleri teşvik edilmelidir.

3.4.5. Halkla İlişkiler Alanında Yapılması Gerekenler

STK'ların yaptığı faaliyetleri daha fazla aktarabileceği mekanizmalar oluşturması, kitle iletişim araçlarını kullanması teşvik edilmelidir. STK'ların faaliyetlerine medya kanallarında daha fazla yer verilmesi faaliyetlerin görünürlüğünün artırılmasını, şeffaflığın artmasını, ön

yarguların azalmasını sağlayacaktır. Medya organlarında STK köşelerine yer verilmesi önemli bir adım olacaktır. Ayrıca medyanın olumsuz etkilerinin azaltılmasında STK'ların etkin rol üstlenmesi beklenmektedir.

STK'lar serbest zamanların değerlendirilebileceği önemli mekânlar haline dönüştürülmelidir. STK'lar demokrasi ve vatandaşlık bilincinin geliştirilmesine yönelik ziyaretlerin, seminerlerin ve faaliyetlerin sayısını artırmalıdır.

3.5. Plan Hedef, Amaç ve Politikalarının Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarıyla İlişkisi ve Uyum

25-27/09/2015 tarihlerinde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde dünya liderlerinin üzerinde uzlaştıkları Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi (2030 Agenda for Sustainable Development) perspektifi, 193 ülkenin imzası ile kabul edilmiştir.

2030 Gündemi kapsamında; insanlığın ekonomik refahının artırılması, dünya genelinde yoksulluğun azaltılması ve refahın yükseltilmesi çabalarına bütün toplumların dâhil edilmesi hedeflenmiş, kültürel ve sosyal değerlerin korunması ve çevresel tahribatın engellenmesi konuları da öncelikli olarak ele alınmıştır. Bu yeni küresel kalkınma yaklaşımı içinde toplumsal cinsiyet eşitliği, kırılgan kesimlerin ihtiyaçlarının gözetilmesi, gıda israfının azaltılması, çölleşme ve kuraklıkla mücadele, biyoçeşitliliğin korunması gibi sosyal ve çevresel konular, belirgin biçimde sürdürülebilir kalkınma gündemine taşınmıştır.

Tüm dünyada kalkınmanın yönünün daha sürdürülebilir bir rotaya evrilmesini öngören 2030 Gündemi kapsamında, toplam 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı (SKA) tanımlanmıştır. SKA'ların temel amacı; 2015-2030 dönemi boyunca, "kimseyi geride bırakmama" sloganı ile hiçbir ülkenin kalkınma sürecinde geride kalmamasını sağlamaktır.

2030 Gündemi kapsamında sürdürülebilir kalkınmanın 17 amacı şunlardır:

1. Yoksulluğa Son
2. Açlığın Yok Edilmesi
3. Sağlık ve Refah

4. Kaliteli Eğitim
5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
6. Sağlıklı Suya Erişim
7. Erişilebilir Temiz Enerji
8. İstihdam ve Ekonomik Büyüme
9. Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
10. Eşitsizliklerin Azaltılması
11. Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
12. Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim
13. İklim Değişikliğiyle Mücadele
14. Sudaki Yaşam
15. Karadaki Yaşam
16. Sulh ve Adalet
17. Uygulama Araçları

Dünyanın ortak değerlerini artırmak ve yanlış giden şeyleri değiştirmek amacıyla ortaya konulan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma gündemi; insanlar, gezegen, refah, barış ve ortaklık için oluşturulmuş bir gündemdir. Bu gündem çerçevesinde; açlık ve fakirliği sona erdirmek için bütün insanların sağlıklı bir ortamda ve insan onuru ve eşitlik içinde potansiyellerini yerine getirebilmesi için gayret gösterilecektir. İnsanlar başlığı altında 5 tane SKA yer almaktadır. Bunlar; yoksulluğa son, açlığın yok edilmesi, sağlık ve refah, kaliteli eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitliğinden oluşmaktadır.

Gezegemimizi sürdürülebilir tüketim ve üretim yoluyla, doğal kaynakları sürdürülebilir bir tarzda yöneterek ve iklim değişikliği konusunda acil adımlar atarak gezegenimiz tahribattan korumaya çalışılacaktır. Gezegen başlığı altında 8 tane SKA yer almaktadır. Bunlar; sağlıklı suya erişim, erişilebilir temiz enerji, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sürdürülebilir üretim ve tüketim, iklim değişikliğiyle mücadele, sudaki yaşam ve karadaki yaşamdan oluşmaktadır.

Bütün insanlığın refah içinde yaşayabileceği ve ihtiyaçlarını karşılayabileceği ve ekonomik, sosyal ve teknolojik sürecin doğayla uyumlu olarak gerçekleşmesini sağlayacak tedbirler alınacaktır. Refah başlığı altında bir tane SKA yer almaktadır. İstihdam ve ekonomik büyüme bu amacı oluşturmaktadır.

Barışı artırmaya, korku ve şiddetten uzak olan adil ve kapsayıcı toplumları geliştirmeye çalışılacaktır. Barış olmadan sürdürülebilir kalkınma olamaz ve sürdürülebilir kalkınma olmadan barış olamaz. Barış başlığı altında 2 tane SKA yer almaktadır. Bunlar; eşitsizliklerin azaltılması ile sulh ve adaletten oluşmaktadır.

Son olarak, sürdürülebilir kalkınma için canlı bir küresel ortaklık yoluyla, bilhassa en fakir ve çaresizlerin ihtiyaçlarına odaklanarak ve sürece herkesi dâhil ederek SKA'nı uygulamak için gerekli olan adımlar atılacaktır. Ortaklık başlığı altında bir tane SKA yer almaktadır. Uygulama araçları bu amacı oluşturmaktadır.

Türkiye'de STK'lar çok farklı amaçlarla kurulmakta ve farklı hizmetler sunmaktadır. Yoksullukla mücadele eden, eğitim fırsat ve imkânlarının artırılması için çaba gösteren, cinsiyet eşitliği alanında faaliyet gösteren birçok STK faaliyetlerini sürdürmektedir. Önümüzdeki yıllarda kadına yönelik her türlü şiddetin önlenmesinde STK'ların koruyuculuk, savunuculuk ve bilinç uyandırma rolü artacaktır.

11. Kalkınma Planı döneminde STK'ların bu faaliyetleri daha fazla insana ulaşacak ve insan onuruna daha yakışır bir hayat sürdürülmesine katkı sağlayacaktır.

STK'lar yaşam boyu öğrenme sürecinde önemli işlevler görebilecekler ve eğitimin kalitesinin artmasına yardımcı olabileceklerdir.

Kalkınmanın ekolojik boyutu ve sürdürülebilirliği ancak güçlü STK'ların varlığıyla gerçekleşebilecektir. Toprak, hava, su, gürültü, biyolojik çeşitlilik, doğal yaşamın korunması ve ekolojik bir anlayışın toplumun bütün kesimlerinde hâkim olmasında STK'lar çok etkili aktörler olacaklardır.

STK'ların çevre dostu teknolojileri kullanımı, yaygınlaştırma çabaları ve desteklemesi gezegenimizin ekolojisini bozmadan gelecek kuşaklara aktarımına yardım edecektir.

STK'lar kadınların iş ve yaşam dengesinin sağlanmasında bilgilendirici, bilinçlendirici ve beceri kazandırıcı bir rol üstlenerek istihdam ve ekonomik büyümeye ivme kazandıracaktır.

STK'lar başta genç işsizliği olmak üzere genel olarak işsizlik düzeyinin azalmasında, gençlerin istihdam alanlarının artmasında, gençlere rehberlik ve kariyer hizmetleri sunmada, mesleki ve teknik eğitimin geliştirilmesinde daha etkin bir rol üstlenerek refahın artışına, istihdamın büyümesine yardım edeceklerdir.

STK'lar eşitlik, saygı ve dayanışma gibi ortak insani değerlerin buluşma yeri olarak eşitsizliklerin azaltılması ve adaletin ve barış ortamının gelişmesine katkıda bulunacaklardır.

STK'lar diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparak büyük bir boşluğu dolduracaklardır. STK'ların yerel ve bölgesel iş birliği yörenin ve bölgenin gelişmesine ve kalkınmasına yol açacaktır.

3.6. Plan Hedeflerini Gerçekleştirmek İçin Yapılması Önerilen Araştırmalar

Plan hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için üniversiteler, yurt dışı ve yurt içi fonlar, kamu kurumlarının kaynakları kullanılarak araştırmalar yapılması ve bunun sonuçlarının kamuoyu ile paylaşılması önemlidir.

STK'lar akademik sahada daha yoğun çalışmayı hak eden bir disiplindir. STK'ların iktisadi ve sosyal boyutu, STK'ların yönetimi, gönüllülük, ilişki ve iş birliği, hayırseverlik ve bağışçılık konularının kapsamlı çözümlenmelere ve kuramsal desteğe ihtiyacı bulunmaktadır. Üniversitelerde STK'larla ilgili kuluçka merkezleri kurulması ve bu merkezlerin desteklenmesi STK'ları güçlendirici bir etkiye sahip olacaktır.

Düzenli olarak STK profili araştırması yapılması STK'larla ilgili durumu ve eğilimi anlamak açısından önemlidir.

4. SONUÇ

Sağlıklı bir toplumda yaşamak herkes için haktır. Ancak sağlıklı bir toplumun inşasında vatandaşlarla birlikte özel sektör, devlet ve üçüncü sektöre düşen görev ve sorumluluklar bulunmaktadır. Yaşanabilir bir toplum ancak bu sektörler arasında ve sektörler içinde sağlıklı bir ilişki geliştirilerek gerçekleştirilebilir.

STK'lar; üçüncü sektör, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar gibi farklı ülkelerde farklı isimlerle adlandırılmaktadır. STK'ların kapsamı geniş bir biçimde değerlendirildiğinde içerisinde vakıflar ve derneklerin yanı sıra birlikler, kooperatifler, sendikalar, meslek odaları ve partiler gibi farklı amaçlar için oluşturulan örgütler bulunmaktadır.

Sivilleşmenin güçlü olduğu toplumlarda STK'lar da yaygındır. STK'ların en bilinen yapıları vakıflar ve derneklerdir. Vakıf ve derneklerin sayısı, yararlanıcılar, istihdam ettikleri kişi sayısı, gönüllü sayıları bu kuruluşların ölçekleri ve sundukları hizmetler hakkında bilgi vermektedir. Bu kuruluşların sayısının artması toplumun daha sağlıklı işlemesine katkı sağlayacaktır.

Gönüllüler, gönüllü kuruluşların başarısında önemli yer tutarlar, katılımı artırır, farklı düşünce ve yapılardan gelen gönüllüler toplumun sorunlarını çözmek için birlikte hareket ederler. Gönüllüler ve gönüllü kuruluşlar varlıklarını birbirlerine bağlı olarak sürdürürler. Bu nedenle gönüllülüğün güçlenmesi için gönüllü kuruluşların nicelik ve niteliğinin artması gereklidir.

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de dernek ve vakıf sayısında artış olmakla birlikte, kişi başına düşen dernek ve vakıf sayısının gelişmiş ülkelere göre düşük olduğu görülmektedir. STK'ların sayısının az olması gönüllü sayısını da etkilemektedir. Türkiye güçlü bir vakıf geleneğine sahiptir. Ancak özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan vakıfların büyük bir kısmının yönetici kesim tarafından oluşturulmuş vakıflar olduğunun unutulmaması gerekir. Dernekçilik ise 20'nci yüzyılın başlarında ancak hukuki temellerine kavuşmuştur.

Dernek ve vakıfların sayısı yapılan hukuki düzenlemeler nedeniyle giderek artmaktadır. Diğer taraftan, dernek sayısındaki artış vakıf sayısındaki artışa göre daha hızlıdır. Türkiye'de

vakıflar ve derneklere ilişkin toplanılan verilerin artması ve denetlenmesi rakamlarda yanılmamak açısından son derece önemlidir.

Karmaşık sosyal problemleri çözmek için birçok aktör ve kaynağa ihtiyaç duyulduğu açıktır. STK ve devlet ilişkisi tekdüze değildir. Ülkelerin politik ve idari kültürü ile sosyal ve ekonomik değişimler STK ve devlet ilişkilerini şekillendirmektedir. Bu ilişkiler rekabetçi, tamamlayıcı ve iş birliği temelli olabilir. Bu ilişkileri açıklamak için farklı modeller geliştirilmiştir.

Devlet ve STK'lar farklı ilişkiler geliştirmektedir. İş birliği bu ilişkilerden bir tanesi ve en yapıcı olanıdır. Ancak iş birliğinin önünde çeşitli zorluklar bulunduğu da bilinmektedir. Bu zorluklar STK'lardan, devletten veya bunların dışındaki unsurlardan kaynaklanabilmektedir. Ayrıca iki sektör arasında zaman zaman birtakım gerilimler de ortaya çıkabilmektedir. Devletin gücünü paylaşma konusunda genelde isteksiz olması, STK'ların iş birliğine hazır ve yeterli olmaması, karşılıklı güvensizlik gibi durumlar iş birliğini zorlaştırabilmektedir. Kurumların kendi misyonlarıyla iş birliğinin misyonları zaman zaman çatışabilmektedir. Ancak başarılı bir iş birliği için iş birliğinin doğasının, ilkelerinin, güçlü ve zayıf yönlerinin ve ayrıca zorluklarının açıkça bilinmesi, uygun stratejiler ve etkili bir yönetim sürecinin uygulanması, kaynaklar ve faaliyetlerin bilinçli uyumu, risk, sorumluluk ve faydaların paylaşımı gereklidir.

STK ve devlet iş birliğinde en çok dikkat çeken hususlardan birisi finansman konusudur. STK'ların finansmanı üyelerin katkısı ve bağışlarla birlikte, kurulan işletmelerden ve devlet katkılarından sağlanabilir. Devlet; STK'ları vergi muafiyetleri, hibeler, sözleşmeler yoluyla desteklemektedir. Gelişmiş ülkelerin pek çoğunda STK'lar devletin finansman desteğiyle varlığını sürdürmekte veya ayakta kalmaktadır.

Yaşadığımız seçenekler çağında STK'lar kişiler ve kurumların tercih ve beklentilerini değerlendirmek zorundadır. STK'lar sundukları hizmetleri çeşitlendirmeye ve sundukları hizmetlerde vatandaşların ve hedef kitlelerinin tercihlerini dikkate almaya çalışmaktadır. STK'ların kalkınma sürecinde vatandaşlar için birçok seçenek sunan yapılar haline dönüşmesi Türkiye'nin kalkınma sürecine güçlü bir destek sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2003). Devlet-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkilerinin Analizi: Alternatif Yaklaşımlar. M.A. Kuruçayır (Ed.) *Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi* (81-137). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Acar, M. (2012). Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları: İlişkiler ve Etkileşimler. M.A. Kuruçayır ve A. Tezel (Eds). *Yerel ve Kentsel Politikalar* 241-264. Konya: Çizgi Kitabevi
- Akay, H., Kurma, E. Sivil Toplum Tartışmaları, http://stk.bilgi.edu.tr/media/cd/01/doc/okuma_01-2.pdf (Erişim Tarihi: 21.02.2018)
- Amenomori, T. (1997). Japan. L. M. Salamon. ve H. K. Anheier (Eds.), *Defining The Nonprofit Sector* (188-214). Manchester/New York: Manchester University Press.
- Amenomori, T. ve Yamamoto, T. (1998). Introduction. T. Yamamoto (Ed.), *The Nonprofit Sector In Japan* (1-18). Manchester/New York: Manchester University Press,
- Anheier, H. K. ve Salamon, L. M. (1999). Volunteering in cross-national perspective: Initial comparisons. *Law and Contemporary Problems*, 62(4), 43-65.
- Anheier, H. ve Seibel, W. (1990). Sociological and Political Science Approaches to The Third Sector. In H. Anheier. ve W. Seibel (Eds.), *The Third Sector: Comparative Studies Of Nonprofit Organizations* (7-20). Berlin: DeGruyter.
- Anheier, H.K. (2005). *Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy*. London: Routledge.
- Avrupa Konseyi (2009). Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımıyla İlgili İyi Uygulama İlkeleri, USTK'lar Konferansı, CONF/PLE(2009)CODE
- Bardach, E. (1998). *Getting Agencies To Work Together The Practice And Theory Of Managerial Craftsmanship*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Batley, R., Rose, P. (2011). Analysing collaboration between non-governmental service providers and governments, *Public Administration and Development*, 31, 230–239.
- Bellah, R., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, A. ve Tipton, S. M. (1985). *Habits of the Heart*. Berkeley: University of California Press.

- Boris, E.T. (1999). Nonprofit Organizations in A Democracy: Varied Roles and Responsibilities. Boris, E.T. (Ed.). *Nonprofits and Government: Collaboration and Conflict* (3-29). Washington, D.C.: The Urban Institute Press.
- Brinkerhoff, J. M. (2002). Government-nonprofit partnership: a defining framework. *Public Administration and Development*, 22(1), 19–30.
- Brinkerhoff, J. M. ve Brinkerhoff, D. W. (2002). Government-nonprofit relations in comparative perspective: evolution, themes and new directions. *Public Administration and Development*, 22(1), 3–18.
- Brown, D. L ve, Ashman, D. (1996). Participation, social capital, and intersectoral problem solving: African and Asian cases. *World Development*, 24(9), 1467– 1481.
- Brown, E. (1999). The scope of volunteer activity and public service. *Law and Contemporary Problems*, 62 (4), 17-42.
- Brudney, J. L. ve Gazley, B. (2003). Federal Volunteerism Policy and the States: An Analysis of Citizen Corps. *The Book of the States*, 2003 Edition, 35, 516-522.
- Bryson, J., Crosby, B., ve Stone, M. (2006). The design and implementation of cross-sector collaborations: Propositions from the literature. *Public Administration Review* (December), 17–18.
- Çarkoğlu, A. ve Aytaç, S.E, *Türkiye’de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik*, 2016, TÜSEV Yayınları, İstanbul.
- Charities Aid Foundation (2010-2014). *World Giving Index Report*, Erişim: 12.03.2015, <https://www.cafonline.org/about-us/publications/2014-publications/world-giving-index-2014>
- Chen, B. ve Graddy, E. A. (Kasım 2005). *Inter Organizational Collaborations For Public Service Delivery: A Framework of Preconditions, Processes, and Perceived Outcomes.* 2005 Arnova Conference, Washington DC .
- CIVICUS (2015). State of Sivil Society Report.

- Clark, J. (1995). The state, popular participation, and the voluntary sector. *World Development*, 23(4), 593–601.
- Clotfelter, J. (1999). Enabling public service. *Law and Contemporary Problems*, 62, 257.
- Cnaan, R. A., Handy, F. ve Wadsworth, M. (1996). Defining who is a volunteer: Conceptual and empirical considerations. *Nonprofit And Voluntary Sector Quarterly*, 25(3), 364-383.
- CO, E. A. (2003). Developing Citizenship through Service: A Philippines Initiative. H. Perold, S. Stroud. ve M. Sherraden (Eds.). *Service Enquiry: Service In The 21st Century. Johannesburg: Global Service Institute And Volunteer And Service Enquiry Southern Africa*. Johannesburg. Erişim tarihi: 09.05.2015, <http://www.service-enquiry.org.za>
- Coase, R. (1937). The nature of the firm. *Economica* 4 (16), 386–405.
- Coles, R. (1994). *The Call of Service A Witness to Idealism*. New York: Houghton Mifflin Company.
- Dernekler Dairesi Başkanlığı, (2018). *İstatistikler*. Erişim tarihi: 01.02.2018, www.dernekler.gov.tr
- Ertem, A. (2011). Osmanlıdan günümüze vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, 36, 25-65
- European Economic and Social Committee (2015). Situation and operating conditions of civil society organisations in Turkey (Rapporteur: Mr. METZLER), REX 397 EESC 2014-01568-00-00 AC TRA EN (1/9).
- Ferlie, E., Pettigrew, A., Ashburner, L. ve Fitzgerald, L. (1996). *The New Public Management in Action*. Oxford University Press: Oxford.
- Foster, M., ve Meinhard, A. (2002). A regression model explaining predisposition to collaborate. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 31(4), 549–564.
- Fowler, A. (1998.) Authentic NGDO partnerships in the new policy agenda for international aid: Dead end or light ahead?. *Development and Change*, (29), 137– 159.
- Fowler, A.(1992.), *NGOs as agents of democratization: An African perspective*. Mimeo Draft. Brighton: Institute of Development Studies.

- Gazley, B., ve Brudney, J. L. (2007). The purpose (and perils) of government-nonprofit partnership. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*.
- Gidron, B., Kramer, R. M., ve Salamon, L. M. (1992). Government and The Third Sector: Emerging Relationships in Welfare States. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gray, B. (1985). Conditions facilitating interorganizational collaboration. *Human Relations*, 38(10), 911.
- Gray, B., ve Wood, D. J. (1991.) Collaborative alliances: Moving from practice to theory. *Journal of Applied Behavioral Science*, (27). 3–22.
- Green, A., ve Matthias, A. (1997). *Non-Governmental Organizations and Health In Developing Countries*. New York: St. Martin's Press.
- Guo, C., ve Acar, M. (2005). Understanding collaboration among nonprofit organizations: Combining resource dependency, institutional, and network perspectives. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 34(3), 340-361.
- Hadi, A. (2000). A participatory approach to sanitation: experience of Bangladeshi NGOs. *Health Policy and Planning*, 15(3), 332–337.
- Hadzi-Miceva, K. (2007). Comparative analysis of the European legal systems and practices regarding volunteering. *The International Journal of Not-for-Profit Law*, 9(3), 37-58.
- Hager, M.A., ve Brudney, J.L. (2004). *Volunteer management practices and retention of volunteers*, Washington DC: The Urban Institute.
- Hall, L., ve Kennedy, S. (2008). Public and nonprofit management and the “New Governance.” *The American Review of Public Administration*, 38(3), 307-321
- Hall, P. D. (1995). Theories and institutions. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, (24),5-23.
- Harris, J. (1990). Society and the state in twentieth century Britain. F. M. L. Thompson (Ed.), *The Cambridge Social History of Britain 1750-1950*, (63-118) Cambridge University Press, Cambridge, U.K.

- Hodenfield, T.ve Pegus, C.H., (2013), *Global Trends on Civil Society Restrictions*, CIVICUS.
- Hood, C. (1995) Contemporary public management: A new global paradigm?. *Public Policy and Administration*, 10(2), 104-117.
- Türk Dil Kurumu, (Şubat 2018)
- Hulme D, Edwards M. (1997.) *NGOs, states and donors: Too close for comfort?*. London: Macmillan.
- Huxham, C. (2000). The challenge of collaborative governance. *Public Management*, 2(3),337-357.
- Huxham, Chris ve Siv Vangen. (2005.) *Managing to collaborate: The theory and practice of collaborative advantage*. New York : Routledge.
- International Civil Society Centre (2015). “*Be Change*”, A Culture of Change for Civil Society Organisations, Rockefeller Foundation.
- IRS (Internal Revenue Service),(Ekim 20017).
- İçduygu, A. M. Z. ve Sert, D.Ş., *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası*, CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II, 2011, TÜSEV, İstanbul.
- Kalkınma Bakanlığı (2018), *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*, 2014-2018 (Ankara).
- Kalkınma Bakanlığı (2017), *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye’nin Mevcut Durum Analizi Projesi*, Ana Rapor Taslağı.
- Kettl, D. (2000). The global public management revolution: A report on the transformation of governance. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Keyman, F.(2004). *Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum*, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keyman, F. (2006). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM), Ankara.
- Lenkowsky, L. ve Perry, J. L. (2000). Reinventing government: The Case of national service. *Public Administration Review*, 60(4), 298-307.
- Malloy, D. C. ve Agarwal, J. (2008). Ethical climate in government and nonprofit sectors: Public policy implications for service delivery. *Journal of Business Ethics*, 94(1), 3–21.

- McCarthy, K. (2005). *American creed philanthropy and the rise of civil society, 1700-1865* (Pbk. ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Mcloughlin, C. (2011). Factors Affecting State-NonGovernmental Organisation Relations in Service Provision: Key Themes from the Literature. *Public Administration and Development* (251), 240–251.
- Mesch, D. J., Tschirhart, M., Perry, J. L. ve Lee, G. (1998). Altruists or egoists? Retention in stipended service. *Nonprofit Management and Leadership*, 9(1), 3-22.
- Milward, H. B., ve Provan, K. (2003). Managing the hollow state Collaboration and contracting. *Public Management Review*, 5(1), 1–18.
- Murray, V. V. (1998). Interorganizational collaborations in the nonprofit sector. J. M. Shafirtz (Ed.), *International encyclopedia of public policy and administration* (1192-1196). Boulder, CO: Westview.
- O’Leary, R., ve Vrij, N. (2012). Collaborative public management: Where have we been and where are we going? *The American Review of Public Administration*, 42(5), 507–522.
- Osborne, S. P. ve McLaughlin, K. (2003). Modelling government voluntary sector relationships: emerging trends and issues. *European Business Organization Law Review*, 4(3), 383–401.
- Özer, M.H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* www.esosder.org Electronic Journal of Social Sciences.
- Özsunay, E., (2003). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu-XIV, *AB Uyum Süreci ve STK’lar*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Perry, J. L. (2004). Civic service in North America. *Nonprofit and voluntary sector quarterly*, 33(4), 167-183.
- Quarantelli, E. L. (1993). Organizational response to the Mexico City earthquake of 1985: Characteristics and implications. *Natural Hazards*, 8(1), 19-38.

- Reingold, D. A. ve Lenkowsky, L. (2010). The Future of National Service. *Public Administration Review*, 70(1), 114-121.
- Ross, D. J. (1990). Aid co-ordination. *Public Administration and Development*, 10(3), 331–342.
- Salamon, L.M. (1987). Of market failure, voluntary failure, and third-party government: Toward a theory of government-nonprofit relations in the modern welfare state. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 16(1-2), 29-49.
- Salamon LM, Anheier HK. (1997.) Defining the nonprofit sector: A cross-national analysis. Johns Hopkins nonprofit sector series no. 4. Manchester University Press: Manchester.
- Salamon, L.M. ve Toepler, S. (2015). Government-Nonprofit Cooperation: Anomaly or Necessity?. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(6), 2155-2177
- Salamon, L. (1995). *Partners in public service: Government-nonprofit relations in the modern welfare state*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Salamon, L. (2002). *The state of nonprofit America*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Salamon, L. M., ve Anheier, H. (1996). The International Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. no. 19. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.
- Salamon, L. M., ve Anheier, H. K. (1992). In search of the non-profit sector II: The problem of classification. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 3(3), 267-309.
- Salamon, L. M., ve Anheier, H. K. (1998). Social origins of civil society: Explaining the nonprofit sector cross-nationally. *Voluntas: International journal of voluntary and nonprofit organizations*, 9(3), 213-248.
- Salamon, L. M. ve Anheier, H. K. (1996.) *The emerging nonprofit sector: An overview*. Manchester: Manchester University Press,
- Salamon, L., ve Anheier, H. (1997). The civil society sector. *Society*, 34(2), 60–65.

- Salamon, L.M. (2003.) *The resilient sector: The state of nonprofit America*, Washington DC: Brookings Institution Press,
- Salamon, L. M. ve Wojciech S. (2001). Volunteering in Cross-National Perspective: Evidence from 24 Countries. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no. 40. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Schilderman, T. (1993). Disasters and development. A case study from Peru. *Journal of International Development*, 5(4), 415-423.
- Seibel, W. (1990). Government/third-sector relationship in a comparative perspective: the cases of France and West Germany. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 1(1), 42-60.
- Selznick, P. (2004). The cooptative mechanism. J. M. Shafritz., A.C. Hyde. ve S.J. Parkes (Eds.), *Classics of Public Administration (155-162)*. Belmont: Wadsworth.
- Shaw, R. ve Goda, K. (2004). From disaster to sustainable civil society: the Kobe experience. *Disasters*, 28(1), 16-40.
- Sherraden, M. (2001). *Civic Service: Issues, Outlook, Institution Building*. St. Louis, MO: Washington University, Center for Social Development.
- Smith, S.R. ve Lipsky, M. (1998.) *Nonprofits for hire: The welfare state in the age of contracting (3rd ed)*. Cambridge: Harvard University Press
- Smith, D. H. (1981). Altruism, volunteers, and volunteerism. *Journal of Voluntary Action Research* (10),21-36.
- Stevick, R. A. ve Addleman, J. A. (1995). Effects of Short-Term Volunteer Experience on Self-Perceptions and Prosocial Behavior. *The Journal of social psychology*, 135(5), 663-665.
- Tabbush, C. (2015). Civil Society in United Nations Conferences, A Literature Review, Programme Paper Number 17.
- TASAM. (2012). Sosyal Politikalar ve Sivil Toplum 2023

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Araştırma ve İnceleme Raporu, (2010), Kamuya Yararlı Dernek Statüsünün İrdelenmesi ile Kamuya Yararlı Derneklerle İlgili Yürütülen İş ve İşlemlerin Değerlendirilmesi. Erişim tarihi: 14.11.2017, <https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/ddk32.pdf>
- Vakıflar Genel Müdürlüğü, (2015). Vakıf İstatistikleri. Erişim tarihi: 09.04.2015, www.vgm.gov.tr
- Van Til, J. (1988). *Mapping the Third Sector: Voluntarism in a changing social economy*. Foundation Center.
- Varda, D. M. (2010). A network perspective on state-society synergy to increase community-level social capital. *Nonprofit And Voluntary Sector Quarterly*, 40(5):896–923.
- Weisbrod, B. (1997). The future of the nonprofit sector: Its entwining with private enterprise and government. *Journal of Policy Analysis and Management*, 16(4), 541–555.
- Weisbrod, B. (1998). Guest editor’s introduction: The nonprofit mission and its financing. *Journal of Policy Analysis and Management*, 17(2), 165–174.
- Weisbrod, B. (1998). *The nonprofit mission and its financing: Growing links between nonprofits and the rest of the economy*. In *To profit or not to profit: The commercial transformation of the nonprofit sector*. Cambridge: Cambridge University Press.
- World Economic Forum; The Future Role of Civil Society, REF250413.
- Wuthnow, R. (1991). *Acts of compassion*. New Jersey: University of Princeton Press.
- Yalçın, A, Ş. ve Güner, D. (2015), *Sosyal Etki Ölçümlemesi*, KUSIF Raporu, İmak Ofset, İstanbul.
- Yıldırım, S. (2013), Osmanlı Dönemi sivil toplum ve devlet ilişkisinde vakıfların yeri üzerine bir değerlendirme. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-Dergi*, 2(1), 1 (49-77).
- Young, D. (1999). *Complementary, supplementary, or adversarial? A theoretical and historical examination of nonprofit-government relations in the UNITED States*. In *nonprofits and government: collaboration and conflict*. Washington D.C.: The Urban Institute Press.

Young, D. (2000). Alternative models of government-nonprofit sector relations: theoretical and international perspectives. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 29 (1),149-172.

Yurttagüler, L. (2013). Gönüllülük ve Vatandaşlık Kavramı. UN Volunteers. (Ed.) *Türkiye’de Gönüllülük, (26-36,)* Ankara: Tasarımhane

Zafar Ullah, N., Newell, J. N., Ahmed, J. U., Hyder, M. K. ve Islam, A. (2006). Government-NGO collaboration: The case of tuberculosis control in Bangladesh. *Health Policy and Planning, 21(2)*

Web Kaynakları

<http://tasep.org/default.asp?s=yd&id=109#.VzXV001f3cs-Tarih>

www.eu.int

www.coe.intt

<http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/kasim03/tr/aykonu.htm>

<https://www.weforum.org/agenda/2015/08/10-trends-shaping-the-future-of-civil-society/Enabl>

T.C.

KALKINMA BAKANLIĞI

YÖNETİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Ankara 2018

Necatibey Cad. No: 110/A 06100 Yücetepe - ANKARA
Tel: +90 (312) 294 50 00 • Faks: +90 (312) 294 69 77

KALKINMA BAKANLIĞI YAYINLARI BEDELSİZDİR, SATILAMAZ.